

RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 84 (21).**

1921 a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine ja kinnitamine. — 2. Riigikogu Juhatus teadaanne Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Tööliste Partei Riigikogu rühma liikme A. Liiberg'i Riigikogust tagasiastumise ja järgmise kandidaadi kohta. — 3. Riigikogu Juhatus teadaanne Riigikogule saadetud terwitustelegrammide kohta Joala walla põllumeestekogu poolt ja Tartu käsitöölise abiandmise seltsi poolt. — 4. Riigikogu Juhatus teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 5. Komisjonide täiendawad walimised. — 6. Seadus kaitsewägedesse puutuwate sõjawäe seadluste ja määruste väljaandmise korra kohta põhiseaduse § 81 põhjal — redaktsiooni komisjoni esitis. 7. Seaduseelnõu Wene walitsuse poolt Eesti Aleksandri põllutöö keskkoolile tarwitada antud põllumajanduslise inwentaari nimetatud koolile omanduseks andmise kohta. — 8. Seadus riigi raha kohta. — 9. Koosseisu komisjoni esitis Riigikogu liikme M. Bleiman'i kinnipidamise ja wahi alla wõtmise asjus. — 10. Riigi 1922 a. eelarwe. — 11. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus.

Riigikogu koosolek 6. detsembril 1921. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 74 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab Riigikogu esimees Joh. Kukk.

Sekretääri kohal sekretäär A. Tupits. Walitsuse lauas: riigiwanem K. Päts, rahaminister G. Westel, sõjaminister J. Soots, siseminister K. Einbund, kohtuminister J. Reichman, põllutööminister B. Rostfeldt, riigisekretäär K. Terras ja kaubandus-tööstusministri abi Renning.

Koosolek algab kell 5.15 m. p. l.

Juhataja J. Kukk: Awan Riigikogu koosoleku.

1. Päewakorra täiendamine ja kinnitamine. J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku wõtta päewakorda komisjonide täiendawad walimised esimese päewakorra-punktina.

Juhataja J. Kukk: Teisi ettepanekuid ei tehta. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, sellega on siis esimeseks päewakorra-punktiks wõetud komisjonide täiendawad walimised. Sellega on päewakord vastu wõetud. Enne kui päewakorra juure minna, on sõna sekretääril teadaandmisteks.

2. Riigikogu Juhatus teadaanne E. I. S. T. P. Rk. rühma liikme A. Liiberg'i Riigikogust tagasiastumise ja järgmise kandidaadi kohta.

Sekretäär A. Tupits: Riigikogu Juhatus on rkl. A. Liiberg'i poolt teade tulnud, et ta Riigikogu liikme wolitused maha paneb. Ühes sellega on ka järgmine kandidaat selle rühma sa-

mast nimekirjast, August Leps, teatanud, et ka tema Riigikogu liikme wolitused maha paneb. Riigikogu Juhatus on järgmisele kandidaadile sellest rühmast, Jaan Tiks'ile, kutse saatnud.

3. Riigikogu Juhatus teadaanne Riigikogule saadetud terwitustelegrammide kohta Joala walla põllumeestekogu poolt ja Tartu käsitöölise abiandmise seltsi poolt.

Riigikogule on terwitustelegrammisid saatnud: Joala walla põllumeestekogu oma seltsimaja awamise puhul ja Tartu käsitöölise abiandmise selts.

Komisjonidesse on antud järgmised seaduseelnõud (loeb):

4. Riigikogu Juhatus teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

1) Seaduseelnõu tollitariifide kohta — rahaasjanduse komisjoni.

2) Seadus tollide ja teiste sisse- ja wäljawaomaksude kohta — rahaasjanduse komisjoni.

3) Konsulaar-leping Eesti ja Latwia wahel 12. juulist 1921 a. — wälisasjade komisjoni.

4) Leping wastastikku kurjategijate wäljaandmise kohta Eesti ja Leedu wahel 12. juulist 1921 a. — wälisasjade komisjoni.

5) Rahwasteliidu algatusel Genfis 20. X. 1921 a. tehtud konwentsioon Ahwenamaa saarte mitte kindlustamise ja neutraliseerimise asjus — wälisasjade ja riigikaitse komisjoni.

6) Leping wastastikku kurjategijate wäljaandmise kohta Eesti ja Latwia wa-

hel 12. juulist 1921 a. — välisasjade komisjoni.

7) Konsulaar-leping Eesti ja Leedu wahel 12. juulist 1921 a. — välisasjade komisjoni.

8) Seaduseelnõu Eesti liitumise kohta üleilmlise postiliidu Madriidi konventsioonidega — välisasjade ja rahaasjanduse komisjoni.

9) Seaduseelnõu muudatuste ja täienduste kohta krepostimaksu seaduses — rahaasjanduse komisjoni.

10) Seaduseelnõu põllutöoministeeriumi 1921 a. korraliste kulude eelarwe osalise muutmise kohta — rahaasjanduse komisjoni.

11) Seaduseelnõu siseministeeriumile 500.000 mk. suuruse krediidi määramise kohta Riigikogu esimehe korteri sisseseade täiendamiseks — rahaasjanduse komisjoni.

12) Leping mõningate rahwuswahelise eraõiguse küsimuste kohta Eesti, Latwia ja Leedu wahel 12. juulist 1921 a. — välisasjade komisjoni.

13) Posti - telegraafi - telefoni leping Eesti, Latwia ja Leedu wahel 12. juulist 1921 a. — välisasjade ja rahaasjanduse komisjoni.

14) Seaduseelnõu riigi 1921 a. era-korralise eelarwe suurendamise kohta 230.000.000 m. wõrra teedeministeeriumi alal — rahaasjanduse komisjoni.

5. Komisjonide Juhataja J. Kukk: täiendawad wälised. Asun päewakorra esimese punkti juure.

J. Piiskar (is.): Ma teen ettepaneku walida Eesti Iseseiswa Sotsialistliku Töölise Partei poolt rahaasjanduse komisjoni Riigikogust lahkunud Liiberg'i asemele rkl. Keerdo. Majandusnõukogusse Liiberg'i asemele — rkl. Hansen. Peale selle teatan, et rkl. Jonas lahkub töökaitse komisjonist ja rkl. Keerdo — maaseaduse komisjonist. Panen ette maaseaduse komisjoni walida rkl. Tiks ja töökaitse komisjoni — Orras.

Juhataja J. Kukk: Teisi ettepanekuid komisjoni täiendawate walimiste kohta ei tehta. (Hääletatakse rkl. J. Piiskari ettepanekuid.) Wastu ei olda. Sellega on ettepanud kandidaadid walitud.

6. Seadus kaitsewägedesse puutuwate sõjawäe seadluste ja määruste väljaandmise korra kohta põhiseaduse § 81 põhjal.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Seadus kaitsewägedesse puutuwate sõjawäe seadluste ja määruste väljaandmise korra kohta põhiseaduse § 81 põhjal“ teksti järgmiste redaktsiooniliste parandustega:

1 parandus — § 1 rida 1: jätta välja sõna „küsimustes“.

Juhataja J. Kukk: Panen selle paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, sellega on parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 2: § 1 märkus 2, rida 2: sõjawäeteenistuse kohustuse seadust, p. o. wäeteenistuse seadust.

Sõjaminister J. Soots: Mulle näitab, et redaktsiooni komisjoni ülesanne on, seaduses seda mõtet alles jättes, missuguses teda Riigikogu vastu wõttis, keeleliselt teda nõnda parandada, et temale mingisugust teist mõtet anda ei saa. Kui meie seda ettepanud redaktsiooni komisjoni parandust vaatame, siis ei saa seda mitte heaks kiita. Meil on pretendent olemas, kus wenekeelne sõna „powinnost“ tõlgitakse Eesti keele „kohustus“. Nõnda on meil olemas „Ustaw o semskoi powinnosti“, teda tõlgitakse Eesti keele „Kogukonna kohustuse seadus“. Analooiliselt wõiks selle järele siis ka wenekeelne „Ustaw o woinskoi powinnosti“ tõlkida „Sõjawäeteenistuse kohustuse seadus“. Niisuguses redaktsioonis sai see seadus riigikaitse komisjoni poolt ka Riigikogule kinnitamiseks ette pandud ja selle poolt ka vastu wõetud. Kui vastu wõtta niisugune parandus, kui redaktsiooni komisjon on ette pannud, siis tekiks järgmine segadus: on olemas sõjawäe seaduste kogu VII raamat, mis on wenekeeles „Prohoshchenie sluschbõ po woennomu wedomstwu“, seda on nimetatud Eesti keeles „Wäeteenistuse seadus“. See nimi käib ka loogiliselt kokku „riigiteenistuse seadusega“, mis käsitab, kuidas riigiametnikud peawad oma teenistuse kohuseid täitma. Kui ettepanud parandus vastu wõetakse, siis wõiks see segadust tekitada. Wõib olla, et tulewikus, kui Eesti keeles loodakse oma sõjawäeteenistuse kohustuse seadus, see siis ristitakse

wahest ka ümber wäeteenistuse seaduseks. (A. Jürman (põl.) kohalt: On juba ristitud.) Ei ole senni veel ristitud. Siin pannakse ette seda teha, kuid ma arwan, et kui seda tahetakse teha, siis peaks seda teisel kohal tegema, aga mitte niisuguse wäikese paranduse, ehk märkusega, käesolewas seaduses. Meil on küll ka juhtumisi olemas, kus ühe sõna tähendus teisele antakse, nii olid meil enne kooliõpetajad, nüüd on õpetajad ja endised õpetajad otsiwad asjata nime, mida nad asemele wõiksid wõtta. (Naer.) Selle eeskuju järele ei maksa meil käia. Sellepärast panen ette redaktsiooni komisjoni poolt ette pandud parandust tagasi lükata ja käesolew paragrahw wastu wõtta selles redaktsioonis, milles Riigikogu ta wastu wõttis.

Juhataja J. Kukk: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Ast: Mis puutub sõna „kohustuse“ endasse, siis, kui selle sisust kinni pidada, on sõjaministril õigus. Siin on meil aga tegemist ühe seaduse nimega ja kuna redaktsiooni komisjonil on andmeid olemas, et seda seadust waremalt niimoodi nimetatud on, pealegi ühes teises seaduseelnõus, mis ka riigikaitse komisjonis jäljatõtamisel oli, on sarnane nimetus tarwitusele wõetud, siis paistis see nimetus redaktsiooni komisjonile selgem ja soowitawam. Kui nüüd aga arwatakse, et arusaamatused wõiwad tekkida, et seda seadust mõne teise seadusega ära wõib wahetada, kui nüüd niisugune redaktsiooni komisjoni redaktsioon wastu wõetakse, siis selle argumendi wastu ei ole minul midagi ütelda. Lõppude lõpuks peab Riigikogu ise otsustama.

Juhataja J. Kukk: Sõjaministri poolt on ettepanek tehtud seda parandust mitte wastu wõtta. Aruandja omalt poolt ei leia mitte wõimalikuks seda teha. (Hääletatakse.) Suurem hulk on wastu. Sellega on redaktsiooni komisjoni parandus tagasi lükatud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 3: § 2 rida 7: ning wiimaseid p. o. — samuti.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 4: § 2 Märkus 1 rida 1: kantakse, p. o. — antakse.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 5: § 3 rida 5: kanda sõna „rahuajal“ sõna „enne“ ette.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 6: § 5 rida 1: muutused, p. o. — muutmised.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on see parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb): Parandus 7: § 5 rida 2: niisamuti, p. o. — samuti.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on see parandus wastu wõetud.

Aruandja K. Ast: Mina olen unustanud ühe paranduse, mida redaktsiooni komisjon seaduse läbiwaatamisel tegi, kirjalikult sisse anda. Parandus seisab selles, et wõtta igalpool käesolewas seaduses punktide äramärkimisel Eesti alfabeedi asemel, s. o. järjestiku a, b, d, asemel Ladina alfabeedi järjestik a, b, c, d, jne. Sarnane punktide järjestik on meil kõikides seadustes läbi wiidud ja redaktsiooni komisjon wiis selle paranduse järjekindlalt läbi. Sedasama tuleks ka käesolewas seaduses teha. Parandus on järgmine: wõtta Eesti tähestiku järjestiku asemel Ladina alfabeedi järjestik.

Juhataja J. Kukk: Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on see parandus wastu wõetud ja sellega on ka kõik redaktsioonilised parandused selle seaduse kohta ära hääletatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

7. Seaduseelnõu Wene walitsuse poolt Eesti Aleksandri põllutöö keskkoolile tarvitada antud põllumajanduslike inwentaari nimetatud koolile omanduseks andmise kohta. Läbi vaatamata jätmine.

Maaseaduse komisjoni aruandja **A. Kerem:** Austatud Riigikogu liikmed! Sellekohane seadus on walitsuse poolt § 12-a põhjal vastu wõetud ja Riigikogu poolt ka kinnitatud. See seaduseelnõu oli enamalt juba üleüldisesse komisjoni antud ja wiimase poolt maaseaduse komisjoni edasi antud. Seal ta seisab praegu weel, kui dublikaat. Sellepärast ongi komisjon ette pannud seda seaduseelnõu läbi vaatamata jätta.

Juhataja **J. Kukk:** Panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi. Sellega on maaseaduse komisjoni esitis vastu wõetud.

8. Seadus riigi raha kohta. Läbi vaatamata jätmine. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Wirma:** Nagu Riigikogu liigetele kaasalisatud seletuskirjast näha, on Wabariigi Walitsuse poolt sisseantud riigi raha seaduseelnõu osaliselt kahe seadusega juba maksuma pandud § 12-a põhjal. Need seadused on Riigikogu poolt kinnitatud. Sellega on käesolewa seaduseelnõu läbiwaatamine tarbetuks saanud ja ma teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku seaduseelnõu riigi raha kohta läbi vaatamata jätta.

Juhataja **J. Kukk:** Panen komisjoni esitise hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole keegi, sellega on rahaasjanduse komisjoni esitis seaduseelnõu riigiraha kohta läbi vaatamata jätta, vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juure.

9. Koosseisu komisjoni esitis rkl. M. Bleiman'i kinnipidamise ja wahi alla wõtmise asjus.

Koosseisukomisjoni aruandja **J. Parik:** Austatud Riigikogu liikmed! Sõjaministri poolt on Riigikogule 4. okt. s. a. esitis tehtud rkl. Martin Bleiman'i, keda süüdistatakse u. n. s.

§ 111^a põhjal, kohtuwõimudele wälja anda eeluurimise ajal kinnipidamiseks. Riigikogu Juhatus poolt anti nimetatud küsimuse läbiarutamine koosseisu komisjoni kätte. Koosseisu komisjonis on asjaolude kohta käiwa materjaali läbiwaatamisel järgmist selgunud: käesolewa aasta jaanuarikuus on sõjawäe staabis salkkond salakuulajaid tegutsenud, kes salajasi teateid kogunud ühe wäljamaa riigi, nimelt nõukogude-Wenemaa kasuks. Asja awalikuks tulemise tagajärjel on mitmed süüdistusalused kinni wõetud ja nende hulgast on, muuseas, üksikud oma süüdi üles tunnistades seletanud, et nemad on teateid kogunud rkl. M. Bleiman'i ülesandel ja tema käest selle eest palka saanud. Edaspidisel kohtulikul ülekuulamisel on üks süüdistatawatest tõendanud, — see isik on kohtus oma süü üles tunnistanud ja selle eest ka süüdi mõistetud, — et ka tema on Bleiman'i ülesandel salakuulamistööd teinud. Nende asjaolude põhjal on sõjawäe kohtuuriija korralduse teinud, et rkl. M. Bleiman tuleks kohtu alt kõrwahoidmise takistamiseks wahi alla wõtta ja selle tagajärjel on sõjaministeeriumi kaudu Riigikogule ettepanek tehtud rkl. M. Bleiman'i kohtuwõimudele wälja anda. Waheajal oli aga rkl. M. Bleiman Wenemaal sõitnud ja ei ole sealt mitte tagasi ilmunud pärast seda, kui passi tähtaeg ära lõppes, nii et oletada wõib, et tema kohtuwõimude eest kõrwale hoiab. Nüüd tõuseb küsimine: kas on sõjaministeeriumi esitisel üleüldse weel mõtet, sest Bleiman'i juba nii kui nii kätte ei saa, praegusel momendil. Teisest küljest on aga lugu nii, et kui Bleiman peaks praegu salaja Eesti riigi piiridesse tulema ja kui tema Riigikogu liikmena „põranda all“ elab, siis ei ole kohtuwõimudel wõimalik teda kinni wõtta, ka sarnasel juhtumisel, kui teda peaks tabama, sellepärast, et tema ei ole Riigikogu poolt wälja antud. Seda asjaolu arwesse wõttes ja uurimismaterjaali läbi waadates, kus selgub, et Bleiman'i süüdistuseks uurimismaterjaalis andmeid on, et teda süüdistada u. n. s. § 111^a p. 1 ja 111^a põhjal ja et need kuriteod on, millele wangirood järgneb, — seda arwesse wõttes, et Bleiman ennast kohtuwõimude eest kõrwale hoiab, tegi koosseisu komisjon otsuseks Riigikogule ette panna, et rkl. M. Bleiman saaks kohtuwõimudele wälja antud kinnipidamiseks ja wahi alla wõtmiseks.

O. Gustawson (is.): Riigikogu liigete immunitedi küsimus, mis käsitatud

meie põhiseaduses kõike muud, kui selgesti, ähwardab viimasel ajal meie walitsuse tormilisel pealekäimisel äärmiselt lihtsa seletuse omada: ei mingit immuniteti, ehk õigem immunitet negatiivses mõttes. Selle juures on huwitaw jälgida seda asjaolu, et ühteaegu walitsuse apetiitide kaswamisega kahaneb selsamal määral ehk weel enamgi selle keskrühmituse wastupaneku püüe, kes siia maani ei ole kõiki neid walitsuse wäljaõngitsemiskatseid mitte heaks kiitnud. Ma mõtlen nimelt Tööerakonda. Selles erakonnas näikse käimas olewat tasakaalu ümberhindamine retsepti järele: Anderkopp langeb ja Seljamaa tõuseb. (Üleüldine näer.) See on weel seda kummalisem, et walitsuse senniajane õngitsemispraktika õigustaks just diametraalselt wastupidise seisukoha. Sest kui waadata kõiki neid walitsuse esitisi, ühte ehk teist Riigikogu liiget lubada teda Riigikogust wälja andes arreteerida, siis peame ütleva, et siin on talitatud kõike muud, aga mitte järele kaalutult ja wähegi sündsalt. Teil on kõigil meeles, kuidas talitati Kurgemaa ja teiste Riigikogu liigete wäljaandmise korral. Ajalehed töid sel korral teateid, et süüdistused on nende wastu rasked ja ei ole mingit kahtlust, et Riigikogu teeb selle ühe ja ainsa otsuse — wälja anda. Kõi aga asuti ühe ja teise süüdistuse üksikasjale läbiwaatamisele, mis siis selgus? Selgus, et ühelgi neist ei olnud muud süüd, kui et nad olid julgenud kandideerida ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas. Mis süü see on? Need mehed olid tarwitanud ainult oma kodaniku õigust. Nüüd, kus walimised mööda läinud, kus inimene walimisseaduse piirides oma õigusi tarwitama, nüüd tullakse ja püütakse ühekorrana tabada kõiki neid, kes olid seaduse põhjal wõtnud õiguse kandideerida ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas. Siis wõiks siin juba edasi minna ja kuritegewuse piirkonda weel laiendada. Kui juba see on kuritegu, kui inimene mingisuguses nimekirjas kandideerib, miks siis see ei ole kuritegu, kui keegi sellesama nimekirja poolt hääletab? Wabariigi Walitsus wõiks siin hakata teid otsima, kuidas järgmist kategooriat, s. o. walijaid wastutusele wõtta ja arreteerida kõiki neid, kes ametiühisuste kesknõukogu nimekirja poolt hääletasid. Wabariigi Walitsus leiab oma energilise siseministri juhatusel muidugi ühe ehk teise tee, kuidas need 26.000 walijat trellide taha toimetada. (Wahelhüüded: See ei puutu siia!) Siin öeldakse, et see

asjasse ei puutuwat. Mina julgeksin aga weel tuua ühe asja, mis teie arwates wahest ehk küll ka siia ei puutu, mis aga siiski näitab, kuidas meie walitsus talitab, kui tahetakse mõnda rahwasaadikut wastasrinnast kätte saada. Ma tuletan meele rkl. seltsimees Jonas'e lugu. Eks siin tulnud jälle tõendustega — kui ma ei eksi, oli „Waba Maa“ esimene seda rääkimas, et Jonas'e wastu kõnelewat rasked süüdistused. Ja mis selgus koosseisu komisjonis? Selgus, et need süüdistused õieti naruwäärilised olid. Terwe süüdistus ja sellel baseeriw esitis oli rajatud ühele Jonas'e allkirjaga kwiitungile, mis ühel Kommunistliku Töölisterühma järjekordsel rüüstamisel oli sattunud läbiotsijate kätte. Kui seltsimees Joonas koosseisu komisjonis konstateeris, et tema kwiitungis tähendatud summa on saatnud ühele Tartu adwokaadile kellegile puudustkannatajale edasiandmiseks ja üleandmise kohta kwiitungi ette pani, siis langes kogu süüdistus haledalt kokku. Kohtuministeeriumi esitaja aga katsus oma esitist põhjendada uue argumendiga — Jonas ei olla ilmunud kohtuuriija ette. Jonas'ele ei olnud aga saadetud mingit kutset sinna ilmuniseks. Waadake — nõnda lihtsaks katsub walitsus teha oma järgmised noosinõutamised Riigikogu wastasrinnast. Ei wõeta wawaks Riigikogu liikmele kutset saata, waid tullakse otsekohe nõudmisega: andke ta wälja meie kätte. Kas wõidakse kaugemale minna Riigikogu liikmete õiguste ignoreerimises. Ma arwan, et mitte. See näitab meile, et Riigikogu liikmeid tahetakse asetada halwemasse seisukorda, kui lihtkodanikka. Meil on maksmas põhimõte, et enne kohtuotsust õigusi kärpida ei saa. Riigikogu kohta oleks see ümberpöördukt: enne heidame liikme Riigikogust wälja ja alles pärast otsustagu kohus Riigikogu liikme süüasja. Ent kui kohus teeb wabaksmõistwa otsuse, siis ei saa wäljaheidatud liige omi õigusi mitte enam tagasi — trahw on määratud püsti põhjendamattult ja enne kohtuotsuse tegemist.

Nüüd lubatagu tulla Bleiman'i küsimuse juure.

Meil kõigil on teada, kuidas Bleiman'i juba kewadel süüdistati ühe wabariigi sõjalaewa äraande tahtmises Wenemaale. Ajalehtede järele polnud siis muud tarwis teha, kui äraandja kohtulikule wastutusele wõtta ja türmi paigutada. Asja arutas riigikohus. Ja see ei saanud kõige paremalgi tahtmisel teha süüdimõistwat otsust. Ja keegi herra paremalt tiwalt ei saanud

ometi tulla tõendama, et riigikohus oleks tahtnud võtta Bleiman'i oma erilise kaitse alla. Lihtsalt ei olnud midagi, mille põhjal oleks saadud teha süüdimõistvat otsust. See näitab liigne kord, kuiwõrd usaldatavad on need materjaalid ja esitised, millega opereerib Wabariigi Walitsus. Kui see asi oli koosseisu komisjonis arutusel, siis avaldas komisjoni aruandja, sotsiaaldemokraat Martna, et tema väljaandmise otsuse poolt ei ole. Sellepärast, esiteks: ei ole ühtegi dokumenti, mis Bleiman'i süüdi kindlaks määraks, olla ainult üks kwiitung, kus tähendatud, et Bleiman peab teatud isikule maksma 7.000 marka. Mis eest ehk mis otstarbeks, seda ei ole dokumendist näha. Teiseks arwas komisjoni aruandja, et absoluut mitte millegiga ei ole dokumentaalselt põhjendatud süüdistus teadete kogumises ja Wenemaale edasi andmises. On kindel, et prokuratuur andis kõik, mis tal üleüldse anda oli. Ent dokumentaalsete andmete asemel pakuti ainult oletusi, sellepärast ei saa süüdistust võtta nii, nagu siin wiimane komisjoni aruandja tähendas. Sõjawäe prokurööril ei olnud midagi muud juure lisada peale selle, et kellegilt Alenberg'ilt on saadud väga kaaluwad süüdistused. Mul on mulje, et ka siin kõik asjad korras ei ole. Meil on juba wanast tsaariajast teada, et need tunnistajad, kelle tunnistustega kohtus eriti taheti opereerida, katsuti warem eest ära toimetada. Käesolewas asjas on käidud sedasama teed. Alenberg on surma mõistetud ja otsus kõige kiiremas korras täide saadetud. Puudub igasugune võimalus temalt saadud tunnistusi ning nende tõelikkust kontrollida. Ja see räägib kõike muud, ainult mitte nende tunnistuste kaaluwuse kasuks.

Kõigest sellest välja minnes, teen ma oma rühma nimel ettepaneku koosseisu komisjoni ettepanek tagasi lükata.

Sõjaminister J. Soots: Lugupeetud Riigikogu liikmed! See küsimus, mis täna arutusel, on kohtuwõimude poolt üles tõstatatud. Kui kohtuwõimud on leidnud, et keegi isik milleski süüdlane on, siis ei ole meil mingit õigust arwata, et kohtuwõimude arwamine ekslik on. Mis puutub eraldi Bleiman'i kohta, siis on meil väga hästi teada, et analoogiline süü, mida täna siin tema kohta ette tuakse, oli tema kohta kohtu ees arutusel, nimelt „Len-nuki“ Wenemaale wiimise organiseerimise katse. Teie teate väga hästi, et teda sõjaringkonnakohtu poolt süüdlaseks mõisteti,

kuid see otsus lükati riigikohtu poolt ümber ja saadeti sõjaringkonna-kohtule uuesti otsustamiseks. Kuid kui temale kohtusse kutset taheti kätte anda, oli tema juba kadunud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Miks ta siis ümber mõisteti?) See süüdistus on ka riigi äraandmine, millest ma teile räägin ja mille eest teda teist korda kohtu ette taheti kutsuda, kuid ei saadud. See näitab, et Bleiman'il mitte üks sarnane süü südamel peal ei ole, waid mitu. Kui üks kord wõiks eksida, siis ei oleks see teistkord enam andeks antaw. (Müra pahemal pool ja wahelhüüe: Teie olete see, kes südamed läbi katsub.) Tekib küsimus, missugused oleks praktilised järeldused, kui teda mitte välja ei anta. Nagu komisjoni aruandja juba ütles, et kui tema salaja Wenemaalt Eestimaale tuleb ja luba puudub teda kinni võtta, siis wõib tema wabalt elada ja kui hakatakse uuesti kinniwõtmise luba nõutama, siis läheb ta jälle Wenemaale tagasi. Ka on tema kinniwõtmisel suur moraalne tähtsus. Pidage meeles, et teie olete rahwasaadikud, keda Eesti rahwas on walinud. Pidage meeles, et kui teie niisuguseid inimesi sallima hakkate, keda kohtuwõimud süüdistawad riigi äraandmises, siis jõuab rahwas niisugusele arwamisele, et tema esitus warjab enese ridades riigi äraandjaid. (Müra pahemal pool. Juhataja kõlistab.)

A. Palwadre (sd.): Herra sõjaminister pöörab pateetiliselt üleskutsesega Riigikogu liigete poole Bleiman'i välja anda. Mina omalt poolt seda toetada ei saa ja pean protesteerima herra sõjaministri ütelse vastu, nagu oleks Bleiman riigi äraandja. Meil ei ole weel mitte riigi äraandjaga tegemist. Alles siis, kui sellekohane lõpulik kohtuotsus olemas, wõiks rkl. Bleiman'ist, kui riigi äraandjast kõnelda sarnasel toonil, nagu sõjaminister praegu tegi. Ja siiski weel oletusel, et kohtuotsus mitte ekslik ei ole. Rkl. Gustawson tähendas juba, et koosseisu komisjoni esialgne aruandja ja minu parteiseltsimees Hans Martna ette pani seda esitist tagasi lükata. Mina toetan seda ettepanekut ja tõrjun tagasi süüdistuse, nagu oleks Bleiman kohtu eest kõrwale hoidmise mõttes Wenemaale põgenenud. Pean tõendama, et mina sõitsin Wenemaale ühes Bleiman'iga mõlemad kulleri passiga. Bleiman seletas, et tema sõidab Wenemaale, et sealsete oludega, eriti asundus-

tes, tutwuneda. Et Bleiman mitte põgenajana, waid wastawa walitsuseasutuse loaga Wenemaale sõitis, siis ei wõi mitte rääkida põgenemisest kohtuwõimude eest. Siis tuleb weel asjaolu juure, mille pärast mina ei wõi koosseisu komisjoni otsuse poolt häälendada. Kui ei oleks mitte rkl. Jonas wõinud koosseisu komisjonile isiklikult seletust anda ühe kwiitungi kohta, kus oli küsimuse all üks rahasaamise lugu, komisjoni otsus Jonas'e väljaandmise asjus oleks küsitawaks saanud. Rkl. Jonas'e seletuse järele tuli aga koosseisu komisjon selle asjaolu kohta ühemeelsele otsusele, et siin mingisugust põhjust ei ole süüdistamiseks. Käesolewal juhtumisel ei ole Bleiman'il wõimalik isiklikult seletust anda. Otsus wõib ekslik olla ja sellepärast ei saa mina koosseisu komisjoni ettepaneku poolt häälendada.

Wälisminister A. Piip: Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei kawatse- nud tänasel koosolekul mitte kõneleda, kuid minu eelkõneleja puudutas herra Bleiman'i Wenemaale sõidu asja, mis selgitamist nõuab. Lubatagu mulle meele tuletada järgmist: Mitmed Riigikogu liikmed sõitsid Riigikogu wabaja liginemi- sega Wenemaale, et ühelt poolt tutwuneda Wenemaa oludega ja tuna neid andmeid, mis wälisministeeriumile aitaks Wenemaa fõsise seisukorraga tuttawaks saada. Wene- maale sõitjad olid paremalt ja pahemalt poolt rühmadest. Rkl. Bleiman oli wälis- ministeeriumi eelarwe alamkomisjoni liige. Selle tegewuse juures puutus tema wälisministeeriumiga kokku ja awaldas sellekohasele osakonnale soowi, et temale luba antaks Kiiewi oma sugulasi waatama minna. Wene osakonna juhataja, kes Blei- man'i ligemalt ei tunnud, andis temale luba Wenemaale sõita, kuid ta ei teadnud mitte, et hra Bleiman kohtu all oli, ja ei wõinud hra Bleiman'i kui Riigikogu liik- me, liikumise wabadust kitsendada, niisa- muti kui teistel Riigikogu liigetel, kes sel ajal Wenemaale sõitsid. Niipea, kui aga wälisministeerium teada sai, et Bleiman kohtu all oli ja et ta juba Moskwa on jõud- nud, saatis wälisministeerium temale kutse tagasi tulla ja wõttis kulleri passi ära. Hra Bleiman ei ole aga selle kutse tagajärjel mitte kodumaale tagasi pööranud. Niisu- gune on asja faktiline külg ja see näitab minu arwates seda, kui erapooletult walit- suse asutus sel korral on talitanud.

Sõjamineister J. Soots: Rahwa- saadik hra Ast teatas koha pealt, et sõja-

ministeerium olla waleteateid laiali laota- nud. (J. Piiskar (is.): Ainult sõja- ministeerium!) Mina protesteerin selle üle- luse vastu ja teatan, et sõjamineisterium ei ole mingisuguseid waleteateid annud. Sõjamineisterium teatas, et Bleiman on Wenemaale põgenenud, kuid põgenemine wõis väga mitmesugune olla. Teie teate, et ühed inimesed wõtawad põgenemiseks wõõrad passid, teised katsuwad muid kawalusi. Sõjakohus, kes Bleiman'i taga otsis, tahtis temale kutse kätte anda. Ta ei teadnud, et wälisministeerium temale wäljamaa passi oli annud. Et Bleiman'i kohus taga otsis ja ei leidnud, siis on täie- line õigus ütelda, et Bleiman põgenes ära kohtuwõimude eest. (K. Ast (sd.): Kas teie Eesti Moskwa saadiku kau- du olete katsunud Bleiman'ile kutset kätte anda?) Olen katsunud, ei ole õnnestanud.

Siseminister K. Einbund: Aus- tatud Riigikogu liikmed! Meie äärmised pahempoolsed tarwitawad niisugustel juh- tumistel, nagu praegu päewakorras, oma wastuwaidlustes ikka niisuguseid wõtteid, et nende arwamise järele pehmema asja abil kõwemat katsuda läbi kukutada. (Üleüldine naer.) Praegusel korral, Bleiman'i väljaandmise küsimuse aruta- mise juures, tuuakse ette asju, mis juba ennem Riigikogus otsustatud ja nimelt kommunistide Reinthal'i ja teiste wälja- andmise küsimuse juures. (J. Piiskar (is.): Need olid omal ajal väga kõwad asjad!) Kogu aeg kõneldakse, et nende vastu ei olewat mingisugust süü- distust olnud. Seda tõendas muuseas ka Riigikogu koosseisu komisjoni esitaja siit samast Riigikogu kateedri pealt, et nende vastu puuduwad süüdistused, mis õigustawad nende wäljaandmist. Waba- riigi Walitsusele on hakatud sellepärast etteheiteid tegema, ja mitte ainult ühes osas Riigikogu ringkondades, waid isegi ajakirjanduses, et kuidas wõiwad walitsuse wõimud hoida wabariigi kodanikka wan- gikodades ja uurimise all kinni, ilma et nende vastu mingisugust süüdistust oleks ette tuua ehk vähemalt, et need süüdistu- sed põhjendud oleksid. Arwesse wõttes, et tänasel koosolekul need asjad päewakorda on wõetud ja süüdistused osalt ka mind, kui siseministeeriumi juhatajat, puuduta- wad, siis pidasin enese kohuseks täna ses asjas sõna wõtta, et näidata ja tõendada, et asi mitte nii ei ole, kui seda koosseisu komisjoni esitaja siin ette kandis. (A-

Anderkopp (töer.): Komisjoni esitaja on Parik.) Ma ei kõnele praegu mitte Bleiman'i, vaid teiste kommunistide väljaandmise üle. See süüdistus, et Reinthal'i ja teiste kommunistide vastu süüdistawat materjaali ei ole, ei põhjene tõelusel. Teatawasti süüdistatakse kõiki neid uue nuhtluseaduse § 102 põhjal ja see süüdistus on neile ette pandud kohtuuriija poolt. Kohtuuriija juures on nende süüdistusasi juba läbi uuritud ja on praegu ringkonnakohtu prokurööri käes, süüdistusakti kokkuseadmiseks. Kui nüüd Wabariigi Walitsusele süüks antakse, et ta süüta inimesi kinni peab, siis pean mina ütleva, et see süüdistus ei wõiks mitte käia Wabariigi Walitsuse vastu, vaid peaks eeskätt juhitud olema kohtuwõimude vastu, kes süüdlasi on kinni hoidnud ja nende asja uurinud ning lõppude lõpuks süüdistusmaterjaali prokurööri kätte saatnud, süüdistusakti kokkuseadmiseks, et see asi wõiks ringkonnakohtus arutamisele tulla. Et meie kohtuwõimud ilma põhjusest ja ilma ettepanud aluseta kedagi kinni hoiaks, seda ei julgeks meie enne kohtuotsuse tegemist mitte tõendada ja juba sellepärast arwan mina, et need wäited, et meie walitsus süüta inimesi kinni hoiab, mitte millegiga põhjendatud ei ole. Oleks need inimesed tõesti süüta ja mitte süüdistatawad § 102 põhjal, siis oleks kohtuwõim neid juba ammu eeluurimise alt wabastanud ehk oleks vähemalt nende kohta ringkonnakohtule ettepanek tehtud asja ära lõpetada. Minu teada niisugust ettepanekut pole tehtud, vaid on tehtud määrus nende kohtu alla andmiseks. Edasi on ette toodud, et kogu selles asjas, nagu awalikult ajakirjanduses ja siit Riigikogu kateedril tõendatud, ka juurdlewad politseiwõimud olewat kannatanud, s. t., et nad olla seda asja nii nõrgalt ajanud, et ei saada mingisugust kindlat süüdistust süüdistatawate vastu ette tuua. Selles suhtes just puudutab asi mind ja mina pidasin oma kohuseks seda süüdistust ümber lükata. Politsei poolt anti edasi süüdlasi, kes riigiwastastest organisatsioonidest osa wõtsid, kes enesele olid ülesandeks teinud meie makswat korda wägiwaldselt kukutada, kuuskümmend üks... (Hüüe pahemalt poolt: Tooge andmeid selleks!) Ma toon andmeid selle kohta. Kohtuuriija leidis aga, et saadud materjaali põhjal tuleb süüaluseid rohkem arreterida, kui seda juurdlew politsei on teinud. Kohtuuriija täiendas süüaluste arwu 61 pealt — 145 peale. Mina ei taha mitte

arwata, et meie kohtuurijad asju nii lohakalt ajawad ja ilma põhjusest inimesi süüdistawad. Tegi seda kohtuuriija ometi, siis tähendab, et kogu see materjaal oli niiwõrd põhjendatud, et tema tarwiliku leidis olewat uusi süüaluseid nendele lisaks wõtta, kes politsei poolt olid ette pandud. Tuuakse ette, et nende süüdistus seista ainult selles, ja ma mäletan, et umbes samasuguse süüdistuse definitsiooni tõi ette tolleaegne koosseisu komisjoni aruandja, et nende süü seiswat selles, et nemad olla kandideerinud ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas. Nende süü, ma julgen tõendada, ei seisnud mitte sellest, sest ühes wõi teises nimekirjas kandideerimine ei ole mitte karistataw asi, vaid on lubatud kõigi wabariigi seaduste poolt. Süüdistus seisab aga selles, et nemad kuulsid organisatsiooni liikmete hulka, kes omale ülesandeks olid teinud Eesti wabariigi korda wägiwaldselt kukutada. Ma mäletan, see oli käesolewa aasta teisel poolel, kui meie materjaali saime selle kohta, missugused organisatsioonid, niihästi põranda all, kui ka osalt põranda peal, ühendusesse astudes nõukogude-Wenemaaga ja sealt juhtnõore saades, omale ülesandeks olid teinud meie riigikorra kukutamisele wägiwaldselt asuda ja sellekohaseid kawasid kokku seadsid. Kui meie need teated saime, olime meie sunnitud sellekohaseid läbiotsimisi ette wõtma. Ja mis siis selgus? Selgus, et ühenduses nende organisatsioonidega olid mitte ainult ametiühisuste kesknõukogu ja mitte ainult noorproletaarlaste ühingu juhatause üksikud liikmed, vaid ka Riigikogu Kommunistiline rühm, kes pidi esinema selles organisatsioonis põrandapealse ehk awaliku osana ja sellepärast sai tõstetud süüdistus kogu selle organisatsiooni vastu uue nuhtluseaduse § 102 põhjal. Kui asi wastawa ministeeriumi nõudmisel Riigikogu ette toodi ja Riigikogu paluti süüaluseid välja anda, siis esimesel korral otsustas koosseisu komisjon pisut teistsuguse enamusega, et nemad tulewad kohtuwõimudele välja anda, sellepärast, et meie peame kohtuwõimusi usaldama ja nende tegewusele mitte takistusi tegema. Järgmisel korral, kui asi uuesti koosseisu komisjonis arutusele tuli, oli koosseisu komisjoni enamus juba teiseks muutunud, suur osa neid komisjoni liikmeid, kes endisel korral olid hääletanud väljaandmise poolt, puudusid. (J. Piiskar (is.): Südametunnistus ei lubanud ilmuda.) Ja teine pool, s. o. pahempool, sai

enamuse ja hääletati neid Riigikogule ette panna mittewäljaandmiseks, sellel põhjusel, et kõik need süüalused ei ole selleks vähemaidki sammusid astunud, et ennast eeluurimise alt kõrwale hoida. Ja tõesti, nagu pärast selgus, olid süüdistatawad ilmunud kohtuuriija juure ja Riigikogu arwesse wõttes seda asjaolu, et nemad mitte eeluurimise alt ennast kõrwale ei hoiu, otsustas oma enamuses neid mitte välja anda. Kuid sellega ei olnud, mitte öeldud, et nende wastu mingisugust süüdistust ei oleks olnud. Ma pean aga siiski austatud Riigikogu liigetele weel ette tooma, et ka sellel wiimasel korral minule näis, et komisjoni aruandja süüdistusmaterjaali ette kandes, mitte täiesti erapooletult süüdi ei defineerinud, waid nimetas samuti, nagu tänagi pahempoolsed esitajad ette töid, et süüdistus selles seiswat, et nad olewat ainult kandideerinud ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas. Ja muuseas, kandideerisid nad ka selles nimekirjas, kuid nende süüdistus seisab selles, et nad olid organisatsiooni liikmed, kelle ülesandeks oli wägiwaldselt wabariigi korra kukutamise.

Mis aga puutub käesolewasse asjasse, siis aitab see karakteriseerida seda meeleolu eelmisest korrast, mispärast siis wäljaandmine mitte ei sündinud. Praegusel korral on aga asi päewaselge, mingisugust kahtlust Bleiman'i mittesüüdioliku kohta ei wõi esile tulla ja niipalju, kui mina seda politsei juurdlustest tean, on Bleiman tõesti sellesse asjasse rängasti segatud ja üks tema kaasliigetest, ja see oli tema endine koolipoiss, kellelt tema need andmed ostis, see on juba kohtuotsusel maha lastud, sest tema oli sõjawäelane. Nii et minule näib et Bleiman'i asjus, kes oma endise koolipoisi salakuulamisele oli ahwatlenud, mingisugust kahtlust olla ei wõi. Kui aga praegusel korral sotsiaaldemokraatide esitaja Palwadre esines mittewäljaandmise ettepanekuga, siis annab see minule seletada, miks ta ka enne nii wäljaandmisele wastu seisis, annab see nii mõndagi seletada. Siin ei süüdistata mina mitte, ega tee etteheiteid Sotsiaaldemokraatli- sele rühmale tema seisukoha wõtmises, sellepärast, et Sotsiaaldemokraatiline rühm, kui praegu opositsioonis seisew rühm, ei saa mitte oma opositsioonilises meeleolus ja äärmises wabameelsuses Riigikogu liigete immuniteedi kaitsmises teisele seisukohale asuda. See seisukoht wõib olla lugupidamisewäärt neile Riigikogu liigetele, kes Sotsiaaldemokraatli- se rühma par-

lamendi liigete immuniteedi igal juhtumisel kaitsewad; aga rühmadele, kes wastutawad on tegelikult riigi walitsemises, ja rühmadele, kes ühtlasi wastutawad on riigi julgeoleku eest, ja kes wastutawad, et meie riigikorra kukutajad ja riigi äraandjad tegutsemise wabadust ei leia mitte igas seltskonnas; waid kes wastutawad on ka selle eest, et Riigikogu liigete immuniteedi õigus neile kahjulikku kaitset ei annaks, — need rühmad wist teist seisukohta wõtta ei saaks. Sellepärast julgen mina isiklikult loota, et kõigis neis asjades parlamendi enamus, kes praeguses walitsuses enamuse moodustab, arwesse wõttes riigi julgeoleku tarwidust, teisele seisukohale asuda ei saa, kui seda Riigikogu koosseisu komisjoni poolt täna Riigikogule on ette pandud.

E. Kägu (kom.): Mis puutub rkl. seltsimees Bleiman'i wäljaandmisesse, siis arwan mina, et see siin mitte teadmata ei ole, et seltsimees Bleiman mitte kui põgeneja Wenemaale läks, waid täiesti kui walitsuse esitaja kulleri passiga sõitis. (Müra ja naer.) Juba paar nädalat enne seda oli lehes, et seltsimees Bleiman wõetakse wastutusele, ühtlasi olid ka need teada, keda seltsimees Bleiman'i kaastege- lasteks loetakse. Ka wälisministeeriumile pidi see teada olema, et Bleiman'i wastu süüdistus on tõstetud, kuid siiski andis wälisministeerium talle passi wäljasõiduks. (Naer.) Nüüd algab sõjaminister niisugust pealetungimist meie rühma peale, nagu ta seda Narwa wäerinnal enamlaste wastu tegi; seda siin tarwis ei ole, saab wist natukene vähemagagi hakkama. Teiseks tuleb siseminister ja hakkab neid- samu sõnu lajutama arreteeritud seltsimeeste kohta, kes praegu täitsa ilma süüta kinni istuwad. Siin hakkab ta weel nõud- ma, et pahempoolsest rühmast seltsimehed Wanja ja Soans välja anda ja selleks juba eeltöid tegema hakata, et neid täna-homme Riigikogust välja heita. Kui Wabariigi Walitsus ja tema kohtuwõimud leiawad, et inimesed, kes praegu eeluurimise all kinni istuwad, süüdi on, miks wõttis Wabariigi Walitsus ja ühtlasi sõjawäe prokuröör ning wangimaja ülemjuhatus poolsundli- sel meelituswiisil arreteeritute käest all- kirjad, et nemad Wenemaale soowiwad minna. Mispärast saadab Eesti wabariik omad süüdlased Wenemaale? (Naer.) Teil on hea olla, see on kindel. Iga Riigi- kogu liige ja rahwas, kes pealt kuulab, mäletab wist seda, et paar kolm kuud tagasi meie nõudsiime kohut. Igaüks näeb,

et meie ei karda kohut. Minu väljanõudmise poolt olid mitte ükski iseseiswad sotsialistid, waid kõik Riigikogu liikmed, peale mõne kristlase. Milles leidis mind wabariigi kohus süüdi, et mind 6½ kuud kinni peeti? Mina tõendan, et ma waadete poolst kommunist olen, kuid toodagu mingisugune fakt ette, kus mind riigikorra kukutamises süüdistada wõidak. (K ä r a ja n a e r. K. Ipsberg (põl.): Kas teie ei taha sinna minna?) Minul ei ole mingisuguse parteiga tegemist. (N a e r.) Meie rühm ei läinud makswat riigikorda kukutama, waid nõuame teie oma poolt väljatöötatud põhiseaduse täiendust. Ärge minge teise hoowi enne pühkima, kuna teie oma hoow sõnnikut täis on. Tooge ometi faktid ette, mille põhjal teie meid tahate süüdistada. Kohtu- ja sõjaminister lahutawad siin käsa, et süüdistusi on nii suur hulk, mina ei leia aga midagi, milles teie meid wõite süüdistada ja sellepärast teatan, et meie rühm hääletab seltsimees Bleimani wastutusele wõtmise wastu.

K. A s t (sd.): Meie wäga sõnakas siseminister ei wõinud Martin Bleimani väljaandmise asjus sõna wõtmata jätta, kuigi väljaandmise esitis Bleimani väljaandmise kohta sõjaministri poolt tuli. Hra siseminister on selles arwamises, et tema oma esinemisega Bleimani väljaandmise täitsa selgeks on teinud. Wõiks ju herra siseministri jätta selle enesetundmuse juure, kui sellel mitte rasket süüdi ei oleks Riigikogu ees. Hra siseminister on süüdi Riigikogu ees sellepärast, et tema armastab ilmuda sealt ida poolt, kui põuaaegne müristamise pilw, aga mis mitte wihma ei anna, wõi jälle nagu jahimees, kes pingutab oma noole wibu, aga millel noolt mitte peal ei ole. Herra siseminister kõnetooli ülles lubas selgeks teha, et minewakordne koosseisu komisjoni aruandja, minu rühmaseltsimees herra Palwadre, olewat Riigikogule sarnaseid andmeid ette kannud, mis kõigiti tõeloludele ei wastawat. Nimelt seletanud komisjoni aruandja, et wangistatuid Riigikogu liikmeid — kommunistisid — ei süüdistatawat mitte milleski muus, kui ainult selles, et nad ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas kandideeriwad. Herra siseminister oma kolme, wõi neljakordses esinemises toonitas aga ühtepuhku, et neid süüdistatakse § 102 põhjal, riigikorra kukutamise katses. Kuid koosseisu komisjon leiab, et süüdistamise aluseks ei ole miskit muud, kui nende esine-

mine kandidaadidena ametiühisuste kesknõukogu nimekirjas Riigikogu walimistel. Seda fakti ei lükanud ka herra siseminister mitte ümber, tema lubas seda ümber lükata, kuid ei lükanud seda mitte ümber. Täendas ainult, et kohtuwõimud olewat selgeks teinud, et Riigikogu Kommunistline rühm kuuluwat ka selle salakawala põrandaaluse organisatsiooni hulka. Nende Riigikogu liigete kohta, kes wangistatud olid, niisamuti ka nende kohta, keda weel wangistada ei ole saadud, ei ütelnud herra siseminister mitte sarnaseid teateid olemas olewat, waid ta ütles, et nende tegewus pidawat sinnapoole ulatama ja kui siis selle ütelse peale wahelhüüded tulid, siis parandas ta oma ütelse, et nende tegewus pidada sinna poole küünima. Meie tahame, et fakt oleks konstateeritud, et toodaks kindlad andmed, et need, keda § 102 järele karistada tahetakse, ka tõesti sellesse salaorganisatsiooni kuuluks. Kui nüüd nii kergel käel oma asja kaitsma tullakse, nagu seda herra siseminister teeb, siis lubatagu teinepoolt niisama kergelt asja wõtta. Just minu ees, herra Martin Bleimani asja arutamise puhul, wõttis sõna Kommunistlise rühma liige herra Kägu, kui ma mitte ei eksi, ja tema seletas, et tema teada on nende seltsimees Martin Bleiman, klambrites lubatagu tähendada, et kommunistid ja iseseiswad sotsialistid — seltsimehed — teineteist boikoteeriwad, walitsuse esitajana Wenemaale sõitnud. Noh kuulge, kui meie niisama kergelt järeldusi teeme, nagu herra siseminister, et Martin Bleiman walitsuse esitajana Wenemaale sõitnud, noh siis wõib sellest järeldada nii mõndagi ja siseministri sõnu tarwitades kõlab see nii: „See ulatab, küünib sinnapoole“. Wot need on need põhjused, mispärast ka tänast herra siseministri seletust küllalt rahuldawaks ei wõi lugeda ja sellest järeldan mina, ma ei eksi mitte, et Martin Bleimani asi Riigikogu liigetele mitte küllalt selge ja küps ei ole.

J. Parik (põl.): Rohkearwuliste peetud kõnede kohta pean ma kõige pealt wastu waidlema hra Gustawsoni seletusele, et mingisugune kwiitung, mis koosseisu komisjoni käes läbiwaatamisel oli, mingisugune materjaal ei ole Bleimani süüdistamise kohta. Sisuliselt on asjaolu ikkagi teisiti. On terve rida tunnistajaid üle kuulatud, ma ei ütle mitte kõik, waid suurem osa tõendasid, et nad on Bleimani materjaali korjanud. Mis puutub eriti tunnistaja Alanderi kohta, kes sõja-

kohtu poolt surma mõisteti ja maha on lastud, siis pean ma tähendama, et minu arwates ei wõi tema tunnistusi mitte nii kergelt wõtta. Siin tähendati, et sellepärast, et seda inimest enam elawate kirjas ei ole, ei ole ka sel tunnistusel mingisugust wäärtust. Pean tähendama, et herra Alander kuulati kohtus üle ja tema poolt antud tunnistus on kohtus antud tunnistus ja sellepärast peab ta ka teatud wiisil mõõduandew olema. Tema tunnistus peaks sellepärast rohkem wäärt olema, et tema kohtus oma süü üles tunnistas, kuigi ta teadis, et selle juures surmanuhtlus oodata on. Mina olen, nagu teiegi, seda kohtuakti näinud ja seal seisab, et tema on need andmed Martin Bleiman'ile kogunud. Ma ei ole sellel kohtuistungil mitte olnud, aga ma olen seda kohtuakti lugenud ja siin ei wõi mingisugust kahtlust selle tunnistuse kohta olla. Herra Palwadre tõi ette, et ei olewat mingisuguseid andmeid selle kohta, et Bleiman teateid oleks edasi annud. Komisjoni sellekordne aruandja H. Martna tõi tõesti ette, et enamwähem selge on teadete kogumise asi, aga materjaali selle kohta, mis otstarbeks Bleiman teateid on kogunud, ei olewat aktis näha. Igatahes on kindel fakt, et Bleiman salajasi teateid on kogunud, missugune kuritegu u. n. s. § 111' põhjal karistataw on. Mis puutub sellesse, nagu oleks Bleiman ära põgenenud, siis, wõib olla, on minu ütetus siin väga täpisealt wõetud. Andmed lasewad oletada, et ta kohtuwõimude eest kõrwale hoiab, sest et ta tagasi ei ole tulnud Wenemaalt, kuhu ta läks. Seda ütlesin ma ennem ja seda ütlen ka praegu, põgenemisest aga räägitakse sõjaministeeriumi esitises. Komisjoni nimel toetan komisjoni ettepanekut.

Juhataja **J. Kukkk**: On tehtud ainult üks ettepanek koosseisu komisjoni poolt. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Teatan, et koosseisu komisjoni ettepanek on 42 häälega 19 hääle wastu wastu wõetud.

Järgmiseks päewakorra-punktiks on riigi 1922 a. eelarwe — Wabariigi Wahituse esitis. Sõna on korra kolita rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Ma teen ettepaneku kuulutada harilik waheaeg.

Juhataja **J. Kukkk**: On ettepanek tehtud weerandtunniline waheaeg kuulu-

tada. Teisi ettepanekuid ei tehta. Kuulutan weerandtunnilise waheaaja.

Waheaaja algus kell 6.30 min.

Peale waheaaja algab koosolek kell 6.55 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Kukkk**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Juhataja **J. Kukkk**: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

10. Riigi 1922 a. eelarwe. Rahaminister **G. Westel**: Austatud Riigikogu liikmed!

Käesolewa aasta riigi eelarwe läbiwaatamise puhul oli minul juhuse rahwaesitusele seletusi anda riigi rahalise ja majanduslise seisukorra üle. Sellest on waevalt pool aastat mööda, aeg, mis eraisiku elus koguni lühike näib, riikide ja rahwaste arenemisloos õieti silmapilgukene on. Kuid siiski ei saa salata, et selle aja jooksul ajajärgu kiire arenemise tõttu Eesti riigis mõndagi on sündinud, mida, wõib olla, aasta algul mitte küllalt tähele ei ole pandud ja mis praegu laseb seisukorda teisiti selgitada, kui mõne kuu eest. Kui ma täna siin sõna wõtan, siis ei täida ma sellega mitte ainult teatawat parlamentlistes riikides eelarwe esitamise puhul traditsiooniks saanud kombet, waid loen oma kohuseks rahwaesitusele kõiki ette kanda, mis minu arwamise järele kaasa aitab meie riigi majanduslist ja rahalist seisukorda selgitada ja walgustada. Meie minewik iseisewa riigina on weel lühikene, meie asume täna arutama alles oma teist riigi eelarwet. Loomulikult puuduwad meil need kogemused ja traditsioonid, mis wanades riikides eelarwe arutamist kergendawad ja hõlbustawad. Paljude asjade juures, mis teistele iseenesest mõistetawad, tuleb meil waielda ja selgitust otsida, sest need asjad on meil sagedasti weel ainult problemaatilised. Sellepärast ei tohiks wist ka imeks panna, kui eelarwe-waidlused Eesti parlamendis omapärast laadi kannawad, koguni weidi didaktilisteks muutuwad. Kuna meil praktilised andmed nii mõnelgi alal oma minewikust puuduwad, oleme meie sunnitud neid wõõrsilt otsima ja selle järele wõrdlewa analoogia teel paljudki küsimusi lahendama. Iseenesest ei ole see mitte nii loomuwastane, kui riiklised organisatsioonid ka iseenesest indiwiduaalsed on, sest nad olenewad ju sellest kandejõust, mille peal nad põhjenuwad, kõige pealt maast ja rahwast, wiimase majanduslisest ja kultuurilisest tasapinnast, sise- kui ka välis-

poliitilistest oludest, siis võib ometi kõiki neid faktisid arwesse wõtta, nende juures analoogilist sarnasust leida ja selle järele oma järeldusi teha. Käesolewa aasta eelarwe läbiwaatamise puhul toonitasin ma siitsamalt kohalt, et iga riigi eelarwe moodustab enesest piirisid, millesse on mahutatud riigi ülesanded. Sellest välja minnes on loomulik, et kui meie eelarwet läbi waatama hakkame, siis on tähtis uurida, kas need piirid on õieti seatud, kas nad ei ole liiga kitsad, kuhu meie esimese järgu tähtsusega ülesanded mitte ei mahu, wõi on nad aga ehk liig laialised ja ulatavad väljaspoole meie võimaluste piire. Kui meie analüüeerime käesolewa aasta ülesannete piire, siis peame loomulikult samased küsimused üles seadma ka tulewiku kohta. Kas suurenewad wõi vähenewad need võimalused tulewikus ja kas peame selle järele oma ülesandeid kitsendama wõi wõime neile weel awaramaid piire panna. Et neid küsimusi lahendada, peame asuma oma eelarwe analüüeerimisele, sest eelarwe iseenesest on arwudesse paigutatud eeskawa, meie peame seda eeskawa nendes arwudes deshifreerima ja juurdlema, kas wastab rahwa kandejõud, mis selle eelarwe teostamisel mõõduandew, kas wastab see selle eeskawa nõuetele. Juba käesolewa aasta eelarwe arutamise puhul asusin mina seisukohale ja kriipsutasin seda mitmekordselt alla, et iga riigi rahaasjanduslise seisukorra hindamise juures wõime ainult korralisest eelarwest välja minna, sest erakorraline eelarwe on alati mõeldaw, kas erakorralistel aegadel wõi erakordsetel eriülesannete teostamisel. Ja tõesti, see ei wõi ju ka teisiti olla, sest korralist eelarwet piirab iseenesest seesama korraline eelarwe tulude osas, kuna aga üleüldiselt uuema aja riigi ülesanded ja nõuded teoreetiliselt piiramata on. Need ülesanded wõiwad olla kõikidel aladel — poliitilisel, kultuurilisel, majanduslisel ja sotsiaalsel alal ja ei ole mitte keegi mõistnud seda piiri õieti üles seada, kust nad mitte ei tohiks üle minna. Korralises eelarwes aga piirab seda tulude osa, järjekult moodustab korraline eelarwe iseenesest õieti riigiwõimu miinimum-programmi, mis tema teatawatel ajajärkudel ja teatawatel oludel, milles riik sel ajajärgul on, esile toob. Selles minimaal-programmis, mis piiratakse tulude osas, nagu ma ütlesin, wõiwad ka muudatused ette tulla, kuid need muudatused sünniwad järkjärgult ja aegapidi. Kui meie teiste riikide eelarweid waatame, siis leiame sellele wäitele tege-

likust elust näitusi. Neid näitusi wõiks palju tuua, aga ma juhin tähelepanu esmalt Belgia riigi eelarwe peale. 1902 ja 1908 a. wahel, kuue aasta jooksul, kõikus Belgia riigi korraline eelarwe 615 ja 620 miljoni Frs. wahel, kuna aga ühes erakordsete väljaminekutega, kui neid juure arwata, tõusis eelarwe 1904 aastal kunni 648 miljoni ja 1906 aastal koguni 772 miljoni Frs. peale. Kui meie nüüd sellest üleüldsest waatlemisest otsekohese aine juure üle läheme, siis näeme, et wabariigi 1922 a. korraline eelarwe on käesolewa aasta eelarwest ainult $\frac{1}{2}$ % wõrra tõusnud ja nimelt on 1922 a. korraline eelarwe kokku seatud 4 miljardi 843 miljoni peale. Ma tarwitan siin ainult ümarikka numbrid, et lihtsustada ettekannet. Et kergem oleks kulude eelarwet analüüeerida, mitte ainult üksikute ministereiumide kaupa, waid seal juures ka teatawaid kategooriaid arwesse wõttes, jaotaksin riigi kulude eelarwe seitsmesse kategooriasse ehk gruppi. Esimene grupp oleks — kulud riigiwõimu teostamisel ja seaduse andmisel. Siia kuuluks loomulikult Riigikogu ja riigiwanem ühes riigikantseleiga. Teine grupp oleks — kulud kodanlise walitsemise alal, siia hulka kuuluks kulud, mida võib jaotada üleüldisteks ja eralisteks kuludeks. Üleüldiste kulude alla kuuluks sise-, kohtu-, töö- ja hooletandeministereiumid ja rahaministereiumi osa — keskasutus, riigikassa, otsekoheste ja kaudsete maksude aparatuur. Erilisesse osasse oleks paigutatud kaubandus-tööstusministereium, teedeministereium ja osa põllutööstusministereiumist. Kolmas grupp oleks rahwaharidus. Neljas riigikaitse, viies riigikontroll, kuues riigiwõlad ja seitsmes — riigiwaranduste walitsemine ja eksploatimine. Esimeses grupis arwatakse kõrgema seadusandlise ja täidesaatwa võimu — Riigikogu — peale $20\frac{1}{2}$ miljoni, kuna riigikantselei jaoks 14 miljoni marka üles on wõetud. Riigiwanem ja riigikantselei — esimene grupp — jaguneb õieti kahte osasse. Esimene osa nendest on kulud riigiwanema ja riigikantselei ülespidamiseks 4,3 miljoni marka, kuna teine suurem osa 9,9 miljoni riigi statistika keskbüroo ja teiste keskbüroode peale läheb (keskarhiw, raamatukogu jne.). Kokku teeks esimese grupi kulud välja 34,7 miljoni ehk moodustaks 0,7% meie korralisest kulude eelarwest. Huwituse pärast wõikime neid üksikuid andmeid wõrrelda meie läheduses seiswate riikidega. Wõtame näit. Soome 1922 a. eelarwe. Seal on need kulud suuremad absoluutselt kui ka rela-

tiivselt. 15,1 miljoni Smk. teewad kogu Soome korralisest eelarwest välja 0,8%. Meie wõiksime neid veel wõrrelda teiste eelarwetega, ennesõjaaegsete eelarwetega. Näituseks Soomes suurwürstiriigi aegadel. Enne rewolutsiooni — 1908—1909 aasta eelarwes tegid nad ühe terve protsendi välja. Tol ajal maksis Soomemaal kõrgema wõimu ülewälpidamine rohkem, kui praegu. Mul on siin veel Belgia eelarwe 1908 aasta kohta. Seal on ta suurem, nimelt 0,9%. Kõrgema seadusandwa ja täidesaatwa wõimu kulud on 1921 a. eelarwega wõrreldes tõusnud: relatiivselt kaunis palju, kuigi absoluutselt mitte nii palju. Riigi kantslei kulud on peaaesjalikult sellepärast tõusnud, et need asutused, millest ma praegu rääkisin, õieti alles 1922 a. kawatsetakse täiel jõul tööle panna, kuna nad käesolewal aastal mitte täie jõuga ei töötanud. Järgmine grupp oleks kodanline üleüldine walitsus. Nendes paragrahwides oleks sise-, kohtu-, töö- ja hoolekande- ja wälisministeeriumid täies ulatuses ja rahaministeerium nendes osades, millest ma siin praegu rääkisin. Siseministeeriumi eelarwe on 262,4 miljoni 1922 a. peale kawatsetud. Ta on wähenenud minewase aastaga wõrreldes selle tõttu, et seal on koosseisud kokku tõmmatud ja üksikud asutused likwideeritud. Ta moodustab meil 5,4% kogu riigi eelarwest. Soomega wõrreldes on ta suurem. Seal on tema 4,7%. Endises Wene riigis oli ta palju vähem — 3,6% kogu eelarwest. Endises Belgia eelarwes on ta 5,6% 1908 a. Järgmine on kohtuministeerium. Tema eelarwe on 232,6 milj. See eelarwe on protsentuaalselt õige suuresti tõusnud, wõrreldes käesolewa aasta eelarwega. Põhjused seisawad selles, et käesolewal aastal, kui eelarwe Riigikogu poolt läbi waadati, olid mitmed kohad wakantsed kohtuministeeriumis ja Riigikogu eelarwekommisjon kärpis selle tagajärjel palga maha, kuna aga tulewal 1922 a. kawatsetakse kõiki kohtunikka ja kohtuametkonna ametnikka palgata nii palju, kui neid wähegi saab, sest kohtud on tööga üle kooramatud. Siis ei ole ka mingit põhjust neid summasid eelarwest välja jätta, pealegi, kus nad koosseisu ei muuda, sest need koosseisud on juba seaduses ette nähtud. Pean tähendama, et meil kohtu aparaat õige kallis on wõrreldes teiste riikidega. Meil läheb kohtuministeeriumi peale 4,8% kõigest korralisest eelarwest, kuna ta Soomes ainult 2,9% on ja endises Wene riigi eelarwes oli ta 3,2%. Belgias on ta küll veel kallim, nimelt 4,9%. Järgmine on

wälisministeeriumi eelarwe, nimelt 93,3 milj. See eelarwe on ka peale kohtuministeeriumi protsentuaalselt tänawustest eelarwetest kõige rohkem tõusnud, nimelt ligi 40%. Põhjused seisawad selles, et kõige pealt meid rahwasteliitu on käesolewal aastal üles wõetud ja see kaunis suuri kulusid riigile peale paneb. Peale selle on veel üksikud wäljaminekud suurenenud: saatkondades Wenemaal ja teatawas mõttes ka kursi wahe, sest palka maksetakse naelsterlingites. Tulewal aastal on seesama norm jäetud, mis tänawugi aasta maksetakse, olgugi, et naelsterlingi praegu hinnas on tõusnud kullaga wõrreldes. Prosentuaalselt teeb see eelarwe 1,7% terwest korralisest eelarwest. Soomes on ta 1,1%, endises Wene riigis tegi ta välja 0,2% ja Belgias 0,8%. Järgmine on rahaministeeriumi eelarwe nendes osades, millest ma siin rääkisin, nimelt keskasutus, otsekoheste ja kaudsete maksude aparaat ja riigikassa. Need teewad välja 110 milj. s. o. 2,3% eelarwest. Soomes on ta odawam, nimelt 1,3%. Endisel Wenemaal oli ta 8%, s. o. 3½ korda suurem kui meil. Siin pean ma seda juure lisama, et siin umbes 15 miljoni rubla kogu eelarwe kohta oli korpus „pogranitschnaja strasha“, s. t. piiriwalwe ja see piiriwalwe teeks meie peale proportsionaalselt umbes 30 milj. marka välja. See on meil sõjaministeeriumi kanda. Minewa aastaga wõrreldes on rahaministeeriumi eelarwe 2½ miljoni marga wõrra tõusnud, sellepärast, et siin kaudsete kui ka otsekoheste maksude alal üksikuid ametnikka tarwis on juure wõtta. Tõusnud on ta suuremalt osalt ainult palgade arwel. Järgmine osa oleks töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe 87,7 milj., mis 1,6% terwest eelarwest välja teeb. Soome eelarwes on sellekohane kulu suurem 2,3%. Wene ja Belgia eelarwest puudusid nad täiesti, sellepärast et nad käiwad teiste asutuste alla ja on wäga raske kindlaks määrata, kust neid üles leida tuleks. Mis töö- ja hoolekandeministeeriumisse puutub, siis pean ma tähendama, et tema eelarwe minewa aastaga wõrreldes kaunis palju suurenenud on, kuid siiski pean ma teda lugema absoluutselt madalaks, sest meil on õieti töö- ja hoolekandeministeeriumil wäga laialised ülesanded täita. Eelarwes on selle ministeeriumi kuluudeks 87,7 miljoni wõetud, kuid sellest summast on õieti wõrdlemisi wäike osa, mis selle ministeeriumi otsekoheste ülespidamise peale läheb, kui ma ei eksi, ainult 8% eelarwest. Kaugelt suurem osa tarwi-

tatakse hoolekande alal. Umbes pool sellest on inwaliididele ja wabadussõjast osawõtjatele paiukiks määratud, niisama ka lisatoetuseks inwaliidide perekondade jaoks. 8—10% läheb mitmete paiukite peale, siin hulgas on ka paiukid endistele weneaegsetele paiukisaajatele, kes 1919 a. seaduse põhjal Eestis paiukit saavad. Umbes 40% läheb hoolekande peale üleüldisel alal, seda tarwitatakse waeste, nõdrameelsete ja teiste krediinide toetuseks. Kusagil maailmas ei ole need summad riigi kanda, ainult meil. See tuleb sellest, et meil omawalitsuse asutused ei suuda oma otsekoheleid kohuseid sel alal täita. Igalpool maailmas on omawalitsuste esimene ülesanne nende eest hoolt kanda, meil puudub aga omawalitsustel selleks raha. (W. Linna mägi (kristl.) kohalt: Abiraha riigi poolt! J. Piiskar (is.) kohalt: Aga miks meil raha ei ole?) Ma pean veel tähendama, et meil priwaat teatgewus praegusel ajal õieti veel lapsekingades on, kuna Anglo-Saksi maades, iseäranis Ameerikas seltskond määratuid suuri summasid ise kokku paneb, et neid inimesi toetada ja ülewal pidada. Meil ei ole senni sel alal mitte midagi tehtud. Inglismaal on selle jaoks terwed organisatsioonid loodud, kellel õigus on omawalitsuste asutuste kaudu maksu wõtta nendele asutustele, kes selle hoolekande alal tegewad on. Selle eelarwe juures wõime ütelda, et seda tulewikus kuidagi vähendada ei saa, waid et ta meil ainult tõusma peab. Kuigi tulewikus omawalitsuse asutused ehk rohkem oma kohustusi jõuawad täita, kuigi seltskond ennast sel alal paremini organiseerib, siiski jääwad riigil ikkagi õige laialised ülesanded täita. Meil ei ole veel praegugi õiget paiukiseadust ja paiukimaksmine nõuab tulewikus igatahes kaunis suuri summasid. Kodanline walitsemine üleüldisel alal nõuab meil 786 miljoni marka ja teeb kogu eelarwest 16% wälja. Wõrreldes teiste riikidega tarwitab Soome 12,3% kogu eelarwest, Wene riik, tähendab endine Wene keisririik 1914 a. eelarwe järele — 15%, Belgias on ta ka 15%. Meil on see ala kallim kui teistel. Järgmine oleks kodanline walitsemise eriline ala wõi majanduselu korraldamine. Siin on kaubandus-tööstusministeerium 227,8 miljoniga. See eelarwe on wõrreldes käesolewa aasta eelarwega wähenenud, nimelt selle tagajärjel, et siin ka üksikud asutused likwideeritud on. Ma arwan, et see on ministeerium, kus ka tulewikus wõimalust ette on näha eelarwet weelgi vähendada. Praegu on sellel

ministeeriumil iseäralised funktsioonid täita, mis õieti ülemineku ajajärguga ühenduses on. Kui ajad jälle normaalsemaks muutuwad, on wõimalik seda ministeeriumi weelgi vähendada ja, wõib olla, teda isegi teise ministeeriumiga ühendada. Ministeeriumi eelarwe teeb 4,7% meie eelarwest wälja, kuna ta Soomes ainult 1,4% on. Wene eelarwes tegi tema wälja ka 1,4%, niisama ka Belgias 1,4%. Järgmine on teedeministeerium, nimelt teedeministeeriumi üleüldine korraldus, s. o. keskwalitus, maanteede ja weeteede korraldamine, õieti puhtpoliitiline korraldaw osa ministeeriumist. Suur osa ministeeriumi asutustest on ju õieti teatawas mõttes eksploateerijad, nagu raudtee, post ja telegraaf jne. Need on teise kohta paigutatud. Nimetatud osa ministeeriumi eelarwest teeb 64,8 miljoni wälja, s. o. 1,4%. Soomes on ta 1,8%, Wene ajal oli seesama osa 1,6%. Järgmine on põllutööministeerium 88,4 miljoniga. Siin on wõetud kogu põllutööministeerium, wälja arwatud metsade peawalitus. Wõrreldes teeb ta meil wälja 1,6%, Soomes 6,5%, Wenemaal oli ta 3,7%. Kokku nõuab eriline kodanline walitsemine 8% eelarwest, ja mõlemad walitsemised kokku 24%. Soomes teewad nad wälja 22%, Wenes olid nad ka 22%, Belgias — 21%. See näitab meile, et wõrreldes teiste eelarwetega, käib ta meil nendega kokku, kuid on weidi suurem. Järgmine on rahwaharidus 356,6 miljoni, s. o. kogu meie eelarwest 7,3%, kuna Soomes 9,7% on. Wenes oli see osa 4,9%, Belgias 5,8%. Nagu mina juba seletuskirjas tähendasin, on haridusministeeriumi poolt palju rohkem nõutud, kui wõimalik oli anda. Ma tähendasin ka juba oma seletuskirjas, et õige raske oli sisuliselt nendele nõuetele wastu waielda. Meie tuluallikaid silmas pidades ei saanud meie aga eelarwet sel määral suurendada, nagu haridusministeerium nõudis, kuid siiski on tema suurenenud mõlemis osades, korralises kui ka erakorralises. Järgmine on riigikaitse. Selle kuldesumma on 1.389.742 m. (J. Piiskar (is.) kohalt: Kas seal on ka wiimase wõimaluseni kärbitud?) Ja seda küll. Riigikaitse, wõi sõjaministeeriumi eelarwe on wähenenud umbes 100 miljoni wõrra. See on tekkinud osalt selle läbi, et üksikute ainete hinnad on alanenud aga ka selle läbi, et ametkondade koosseisu on koomale tõmmatud. Wõrreldes teiste riikidega on meie riigikaitse eelarwe protsentuaalselt wäga suur. Soomes on ta ainult 15%, endises Wenes

oli 26%, Belgias enne sõda 9,2%, kuna aga meil ta 29% välja teeb. Ühtlasi tahaks ma tähendada, et Wenes ja ka paljudes teistes Lääne-Euroopa riikides riigikaitse kulused teatavas mõttes kasheeritakse selle tõttu, et seal on riigiasutustel kui ka paljudel kogukondlistel ning erasutustel teatavas mõttes riigikaitse kohustust peale pandud. Seal saadab post riigikaitse alale kuuluvad kirjad ilma hinnata, raudteed weavad ilma maksuta ja nii on ka mitmel teistel aladel. Meil on aga wastawad ametkonnad selle kõik oma eelarwe tuludes üles wõtnud, mis üksikud sõjawäelised asutused neile wõlgu on. Pealegi pean ma tähendama, et meil riigikaitse alla kuuluvad ka need piiriwalwe kuld, mis Wene riigis õige tuntawa summa tegid ja meie juures kunni 30 miljonini tõusewad.

Riigikontrolli eelarwe on meil wõrreldes minewaaastasega tõusnud. Ta on sellepärast tõusnud, et riigikontrolli alal tegewus on suurenenud endise aja asjade rewideerimise puhul. Seal on küll wäikesed summad juure tulnud, aga eelarwe enese wäikse tõttu teewad nad suure protsendi välja ja on wäga tuntawad. Soomes sarnast riigikontrolli ei ole nagu meil, sest Soome eelarwes seisab ta ainult 60.000 Smk. Wene riigis, kelle kontroll meile analoogiline on, sest seda wõeti meil riigikontrolli loomisel eeskujuks, oli riigikontrolli eelarwe wähem kui meil, nimelt 12,7 miljoni, s. o. 0,4% terwest eelarwest. Lääne-Euroopa riikides ei ole tema mitte tuntud.

Järgmine oleks riigi wõlad. Nende üle on meil sagedasti juttu olnud, on palju järele küsitud ja päritud. Riigikogu liikmeid ehk huwitaks, kui ma siin ülewaate riigi wõlgade kohta teen. Wõlad seisawad koos järgmistest summadest: 1) Wõlg Ameerika-Ühisriikide walitsusele, mis „Revalis'e“ kaudu on tehtud, — algsummaks on 12.213.377 dollarit; aastate jooksul on on siia protsendid juure tulnud, mis kokkuleppe põhjal oli wõimalik wõlale juure kirjutada, ülepea 1,6 miljoni dollarit, nii et praegune wõlg Ameerika-Ühisriikide walitsusele teeb välja 13,8 miljoni dollarit. 2) Wõlg Ameerika abiandmise komiteele, — algsummaks 1.793.000 dollarit, millele ka protsendid on juure arwatud, nii et ta nüüd juba üle 2 miljoni dollari välja teeb. 3) Järgmine wõlg on 1919 aastal Daani kroonides tehtud wiljaostmise otstarbel. Selle tähtaeg oli ammugi juba 1919 aastal, aga et walitsusel wõimalust ei olnud teda tasuda, siis wõttis Inglis abi-

andmise komitee selle wõla üle. Sellel wõlal ei ole praegu mingisugust protsenti määratud, kuna kaks esimest wõlasummat on 5% arwesse wõetud. 4) Järgmine wõlg on Prantsuse walitsusele. See wõlg tekkis 1920 aastal just sel ajal, kus meil peale tungimine frondil wäga suur oli. Siis paluti Prantsusmaa käest abi sõjamoona ja sõjariistade näol. Prantsuse walitsus oli nõus sõjariistu müüma, aga ainult sel tingimisel, kui meie poolt wastukaubaks antakse linu. Leping kirjutati alla 16. detsembril 1920 a. Pariisis meie saadiku ja Prantsuse walitsuse esitajate poolt. Siin oli õieti kaks lepingut: üks Prantsuse walitsusega ja teine Prantsuse linakaupmeeste ühisusega. See ühisus wõi firma pidi Eestist linu saama ja selle eest oleks tasunud meie wõlad walitsusele. Kahjuks ei olnud meie walitsusel wõimalik seda lepingut täpisealt täita. Wäikene osa linu saadeti küll Prantsusmaale ära, kuid suurem osa jäi saatmata, sest see läks Inglismaale, kus hinnad wahepeal paremaks olid läinud. Kuid see ei oleks mitte kaaluwaks põhjuseks olnud lepingu mittetäitmiseks Prantsusmaa wastu, waid peatähtsus oli siin sellel asjaolul, et wahepeal olid saadud juba teatawad awansid inglasele. Nii jäi arw iseenesest ripnema kunni 1920 aastani. Siis lõpetati Prantsuse firmaga leping ära, ilma et firma selle eest mingisugust kahjutasu oleks nõudnud, ja tehti uus leping Prantsuse walitsuse esitajaga, mille järele pool sellest wõlast, kogusummas 6 miljoni 125 tuhat franki, pidi tasutud saama 1920 a. septembrikuus ja ülejäänud osa kunni juulikuuni 1921 a. Kui mina rahaministri ametisse asusin, siis ei olnud sellest wõlast weel midagi makstud. Minu poole pööras Prantsuse esitaja siin, Tallinnas, ja teatas, et walitsus nõuab selle lepingu täitmist, kuna see meil täiesti wõimatu oli 13 miljoni franki nii lühikese aja jooksul välja maksta. Astusin läbirääkimistesse ja palusin, et wõlg saaks prolongeeritud. Wõlg sai esialgse kokkuleppe järele prolongeeritud 5 aasta peale, kuna meie kohustasime 1 miljon ära maksmata ja nii oleks 12 miljoni 5 aasta peale jäänud 6% iga. Ma kandsin seda omal ajal rahaasjanduse komisjonis ette ja komisjoni kiitis seda heaks. Wahepeal oli Prantsuse esitaja teate saanud Pariisist, et Prantsuse walitsus sellega nõus ei ole ja kiiremat maksmist nõuab. Sai uuesti kokkuleppel wõlg 3 aasta peale prolongeeritud, nii et meil jääb 1921 a. peale kunni 1925 a. maksta 10 miljoni franki, kuna see summa, mis on

lubatud sel aastal tasuda suuremalt jaolt juba maksetud, sest et wiimane tähtpäew weel ees on, jääb sellest wõlast järele 1922 a. 10 miljoni franki. Järgmine wõlg on Inglis walitsusele. Wõlasumma on 241.000 naelsterlingi. Protsendid teewad juure 10.000 naelsterlingi, seega kokku 251.000 naelsterlingi. See wõlg on 6%-iga arwesse wõetud ja on meile juba pikendatud, kuna wõlg Briti admiraliteedile 102.000 naelsterlingi suuruses on sõjaministeeriumi wõlg ja ilma wõlakohustuseta. Protsentidest pole algusest peale juttugi tehtud. Soomele ja teistele on wõlg juba tasutud. Riigi wõlgade protsentide aastane summa teeb wälja 362 miljoni marka. Siia juure tulewad weel 40 miljoni marga eest üleswõetud kursi wahed, sest wõlad on wõetud wõõras walutas; wõlgade protsendid teewad meil wälja 8,3% terwest eelarwest. Soomes on see summa 12,6%. Wenemaal oli tema 12,2%. Belgias enne sõda 1909 a. tegid wõla protsendid 28% kogu eelarwest. Nõnda, et sellega wõrreldes on meie oma palju wäiksem. Järgmised on kulud riigiaranduste ja monopoolide walitsemise ja eksploateerimise pealt. Rahaministeeriumi alal oleks siin nimetada riigi wiinamonopool 328 miljoni marga suuruses. See oleks piirituse walmistamise, kohale toimetamise ja wiina ja piirituse ladude ülewahoidmise kulud. Summa iseenesest on wähenenud, sest on otsustatud tänawu piirituse kwantumid wähenendada. Piirituse wõi wiinamonopool on meil õieti wahemehe monopool, s. t. riik ostab piirituse walmistajate käest ja müüb teda wälja- ja sisemaale. Riik ei wõta müüki otsekohe mitte enese peale, waid annab seda üksikutele etewõtjatele ehk omawalitsuste asutustele. Mitmelt poolt on selles asjas küsimus üles tõstetud, kas meil oleks otstarbekohane sisse seada analoogiliselt, nagu see Wene ajal oli, piirituse monopooli, et riik ise ka seda müüki toimetaks. Mina isiklikult asun sel seisukohal, et see meil warajane oleks. Ma ei usu mitte, et riik odawamalt seda ülesannet teostada saaks. Wiimasel ajal on juba üksikud omawalitsuse asutused müügi oma peale wõtnud, Tartus ja Tallinnas katsutakse ka sedasama teha.

Raha ja wäärtmärkide walmistamise ala 19 miljoni suuruses on ka wähenenud minewase aastaga wõrreldes. See sündis puhttehnilistel põhjustel. Kellegil pole teadmata, kui halwad meie rahamärgid on ja et nad ümbertegemist tarwitawad, siiski ei ole see mitte wõimalik ruumide puudusel, mis hea trükikoja sisseseadmist wõi-

maldaks. Põllutööministeeriumi alal ühes metsade peawalitsusega on 250 miljoni marka üles wõetud ja teedeministeeriumi alal riigi raudtee 706.000.000 marka. Post ja telefon 160 miljoni, kokku 4.629 miljoni. Riigiaranduste ja monopoolide walitsemise maksab riigile 1 miljard 466 miljoni marka.

Tulude osast tuleks ma nende asutuste juure tagasi, nemad moodustawad meie riigi korralisest eelarwest 30%. Teistes riikides: Soomes — 26%, Wenemaal — 32% ja Belgias — 36%. Kui meie kõik oma riigi eelarwe korralised kulud kokku wõtame, siis saame 4843 miljoni, mis umbes 18 miljoni marga wõrra ehk $\frac{1}{4}$ % wõrra suurem on, kui käesolewa aasta eelarwe. Soome korralikkude kulude eelarwe on 1886 miljoni Soome marka ehk Eesti rahas arwates 13,2 milj. Wene riigi 1914 a. eelarwe oli oma korralikkude kulude osas 3291 miljoni ehk Eesti rahas rehkendades 625 miljardi. Kui Eesti peale üks sajan-dik osa sellest arwata, siis oleks see meie praeguste olude järele 1,5 korda rohkem, kui meie praegune eelarwe. 1908 a. Soome eelarwe oli 106 miljoni Soome marka ehk tolleaegset raha meie marga peale ümber arwates teeks see 7,9 miljardi Eesti marka. 1908 ja 1909 a. eelarwe oli oma kogusummas wähem peajasjalikult selle tõttu, et Soomes ei olnud sõjawäekulusid ja summa, mis soomlased Wenemaale sõjawäekohustusest wabanemise eest maksid, kui ma ei eksi, 180.000 rubla aastas. (Wahelhüüe: Wist 20 miljoni Soome marka!) Huwituse tõttu loeksin ma teiste maade eelarweid ette. Soome eelarwe juures tähendasin ma, et kodanline walitsus maksab seal 22% eelarwest. Endise Soome suurwüstriigi eelarwe järele maksis kodanline walitsus 35%. Rahwaharidus maksab praegu Soomele 9,7%, enne oli ta 12%, selle juures ei tulnud neil riigikaitse peale suuremaid wäljaminekuid. Riigikontrolli Soomes ei olnud. Riigi wõlad tol ajal olid Soomes 5,5%, praegu on nad aga 12,6%, s. o. $2\frac{1}{2}$ korda enam, kui meil. Wene riigi 1914 a. eelarwe oli järgmine: kõrgem wõim — 25 miljoni rubla = 0,8%, kodanline walitsus ühtekokku 733 miljoni ehk 26%; riigikontroll 12,7 miljoni ehk 0,4%. Erakorralise eelarwe kuludes oli wäikene summa 200 miljoni. Nagu ma juba ütlesin, on meie korraline eelarwe 4843 miljoni marga suuruses kokku seatud. Sellele wastab korraliste tulude eelarwe kogusummas 4664 miljoni marka. Meie tulud seisawad koos peajoontes järgmiselt: 1) otsekohesed ja

kaudsed maksud, 2) maksud riigiwaranduste ja ettevõtete eksploateerimisest ja 3) juhuslised sissetulekud. Otsekoheste maksude eesotsas seisab tulumaks 428,8 miljoni. Tulumaksu kohta olen ma oma lühikeses seletuskirjas selle faktilise sissetuleku ja tema korralduse kohta juba teatawaid seletusi andnud. Mis puutub tulumaksusse, siis puudutan ma seda pärastpoole. Järgmine on pärandusmaks 10 miljoni, siis reaalmaksud, äri- ja tööstusmaksud, liikumata waranduse maks 37,8 miljoni, siis maksud kapitaalide hoisummade pealt 6,1 miljoni, läbikäigumaksud 220 miljoni, raudteemaks 30 miljoni ja mitmesugused maksud 42 miljoni, kõik kokku 974,5 miljoni. Meil on väga sagedasti räägitud meie maksusüsteemist. Maksusüsteemi kohta on öeldud, et ta väga halb on, ja et ta kindlasti tuleks muuta. Mis üleüldiselt maksusüsteemi puutub, siis pean ma alla kriipsutama, et iseäranis uut süsteemi kusagil riigis ei ole, waid maksawad need süsteemid, mis ajaloo arenemiskäigul õieti käesolewa aastasaja algusel teatawa tipuni välja arenenud on. Lääne-Euroopa maadest on see süsteem kõige paremini korraldatud Saksamaal, Inglismaal ja Prantsusmaal. Nendel maadel oli otsekoheste maksude juures wõetud aluseks teatawad reaalmaksud ning neid täiendati sissetulekumaksudega. Selle aastasaja algusel olid aga sissetulekumaksud esimese koha peale nihkunud, kuna reaalmaksud olid ainult nende täienduseks järele jäänud. See süsteem, mis Lääne-Euroopas walitses, mida üles wõttis ka Wenemaa, on meil maksma pandud. Meil seisab, niisamuti eesotsas sissetulekumaks, mida täiendatakse teatawate reaalmaksudega, nagu äri- ja tööstusmaks jne. Meie tulumaksu kohta on soowiawaldus tehtud, et meie peaksimale omale sisse seadma Inglismaa meetodi, ja selle järele oma tulumaksu organiseerima. Waatame siis, milles seisab õieti Inglismaa tulumaksu süsteem. Inglismaa tulumaks seisab koos 5 kategooriast ehk shedüulist. I kat. on maksud, mis saadakse maamaksudest ja sissetulekuteist, II kat. on sissetulekud, mis saadakse õieti maa eksploateerimisest ja III kat. on maksud, mis saadakse protsentide näol, diwidendid jne.; IV on maks, mis saadakse äridelt ja tööstusettewõtetelt ja V on maks, mis saadakse isiklisest teenistusest, palga ja muul näol. Maks arwatakse üleüldistest summadest välja ja wõetakse teatawa progressiooni järele, wahet tehakse esimese ja wiimase kat. wahel. Esimestes kat. on sissetule-

kud, mis seisawad ühenduses kapitaaliga, kuna wiimases kategoorias sissetulekud on, mis saadakse puhtisiklise sissetuleku näol. Inglismaal on need maksud ühendatud. Meil on nad aga iseenesest lahus. Meil on wõetud I shedüüli alla liikumata waranduse maks, II shedüüli meil ei ole, III wastaks meie kapitaali maksule ja IV meie tööstus- ja ärimaksudele, nii et meil on wõimalik sedasama kätte saada, lahutada fundeeritud ja mittefundeeritud sissetulekute pealt maksuwõtmist. Inglismaal on tulumaks väga heas korras, sest et maksu maksjad sellega harjunud on ja see juba ajalooliselt tekkinud on. Tulumaksu hakati wõtma Inglismaal juba Napoleoni sõdade ajal ja juba 1842 a. sai ta algkujus seadusandlisel teel kindlaks määratud. Alles selle aastasaja algul omas tema aga modern-tulumaksu kuju. Mis maksudesse puutub, siis on kogu maailmas tsiwiliseeritud rahwaste eesotsas sammunud ses asjas sakslased. Nad on suutnud hästi rasket maksukoormat peale panna, aga nad on ka maksusid suutnud moderniseerida ja õiglaseks teha. See sündis kunni maailmasõja lahtipuhkemiseni. Me peame ütleva, et Saksa maksusüsteem kõige parem on olnud. Kunni 1913 a. tegi Saksamaal ja Inglismaal otsekohene maks umbes pool välja kõikidest maksudest, kuna Prantsusmaal oli otsekohene maks umbes 30%. 1913 a., kui Saksamaa hakkas õige suurelt walmistama maailmasõja wastu, siis tekkisid ka tarwidused maksusid suuremal alusel kodanikkude käest sisse nõuda. Esimene õige suur maks, mis kodanikkudele peale pandi, oli n.n. „Wehrsteuer“ — sõjamaks. See oli ühekordne warandusemaks ja wõrdlemisi väga mõõdukas, sest tema määr oli 0,2 kunni 1,5% warandusest. See maks pidi juba sel ajal ellu wiidama, aga kas ta läbi on wiidud, selle kohta mul andmeid ei ole. (O. Amberg (kristl.) kohalt: On läbi wiidud!) Järgmine maks oli waranduste juurekaswu maks ka samal 1913 a. Inimesed, kellel warandus teatawal hulgal oli kaswanud, pidid selle pealt riigile protsendid maksma.

Siis on sõjaaegsed maksud 1913 a. kunni 1916 a. Siin wõeti juurekaswanud waranduse pealt 5 kunni 50%, peale selle veel 1% kogusummast, kui juurekaswu oli üle 90%. See on juba kõrge maks. Siis 1918 a. oli erakorraline sõjamaks, mis määratud oli 31. dets. 1916 a. wäärtuste järele ühekordse maksuna. Selle warandusemaksu määrad ei olnud suured, 1 kunni 5%, see on umbes ¼%. Siis tuli sõjaajal juure-

kaswu maks, mis wõeti waranduse juurekaswu pealt 1913 a. — 1919 aastani, see tõusis juba 10—100%. 1919 a. loodeti sellest maksust saada 10 miljardi. Samal ajal oli seal veel sissetuleku juurekaswu maks, mis makseti summa pealt, mille wõrra oli suurenenud isiku sissetulek 1913 kuni 1919 aastani. Selle pealt wõeti 5—7%. Lõpuks 1919. a. kui sõjakulud juba määratu suureks kaswasid, siis määrati veel nõndanimetud „Reichs Notopfer“, s. o. määratu maks ja on kahe aasta eest õieti seadusandlisel teel läbi wiidud. Ta pidi ühekordne warandusemaks olema 10—65% kogu warandusest. Tegelikult ei ole nad seda aga suutnud senni läbi wiia. On tehtud mitmesugused ettepanekud 1921. a. teda muuta ja parandada, kuid selle küsimuse juures ei saa sakslased edasi ega tagasi. Siis oli 1919. a. sisemise rahalise läbikäigu maks „Umsatzsteuer“ see on õige laialine maks, mille alla käiwad kõik rahalised läbikäigud Saksamaal, näituseks, kui keegi oma töö eest tasu saab, midagi ostab jne. ühe sõnaga kõik rahaline läbikäik. Kuid nõnda, kui see maks Saksamaal oli mõeldud, oli teda raske läbi wiia. 1921. a. jooksul, kui Wirth'i kabinet wõimule pääsis, on veel terwelt 15 maksuprojekti, sisse antud, peale selle kui Saksamaa arusaamisele jõudis, et liitlased oma nõudmisest maksude suhtes ei tagane. Nendest 15 projektist olid 4 otsekoheste maksude alalt ja 11 kaudsete maksude kohta.

Kawatsetakse suurendada maksu tööstusliste ettevõtete pealt 10 kuni 30%, ärimaksu sama palju, siis veel mingisugune ühekordne warandusemaks jne. Kui kaugele Saksamaa seadusandlus maksude alal veel läheb on raske ütelda, igatahes peawad nad väga suuri ohwrid sellel alal kandma.

Tagasi tulles meie süsteemi juure wõin ma eneste tulumaksu kohta ütelda, et tema kõigi teiste tulumaksudega wõrreldes kõige parema süsteemiliste hulka kuulub. Tema on kõigeuema Saksamaa tulumaksu alusel, selle süsteemi järele ellu wiidud. Meie tulumaksu kõige suurem wiga on, et ta määrad väga kõrged ja et tema elatismiinumum liig madal. Kui meie seda maksu, mis 8. juunil 1921. aastal wastu wõetud ka 1922. a. tulumaksuna tahame tarwitada, siis käib see inimestele üle jõu, sunnib neid oma sissetulekuid warjama ja igawiisi maksu eest kõrwale puiklema. Selle maksu juures tuleks muudatusi teha ja parandusi luua. Kui meie oma tulumaksu wõrdleme, näituseks, endise Wene maksuga,

Kerenski aegse maksuga ja Saksa tulumaksuga, siis saame meie väga huwitawad andmed. Sajatuhanda marga pealt maksatakse meie seaduse järele 6,7%, Wene tsaari seaduse järele — ei olegi maksu, Kerenski seaduse järele 1,55% ja Saksa — 19,26%. Wõtame miljon marka: Eesti seaduse järele tuleb siis 28%, Wene tsaari seaduse järele 2%, Kerenski — 10%, Saksa — 44% jne. Meil on 10 miljoni pealt 38%, Wene seaduse järele 6,5%, Kerenski seaduse järele 25% ja Saksa — 58%.

Kui meie oma tulumaksu wõrdleme Inglise maksuga, siis on tema muidugi väga kõrge. Inglismaal hakatakse seda maksu maksuma alles 300 tuhande pealt alates. Meil tuleks selle summa pealt juba 14½%, Inglismaal aga — 3,3%. Poolteist miljoni pealt makstakse meil 38%, Inglismaal ainult 19%.

Kui meie Prantsuse seaduse wõtame, siis hakatakse seal maksma 3.000 frangi — 90 tuhande meie marga pealt, meil tuleks siis 6,7%, Prantsusmaal aga 1,5%. Kolme miljoni pealt oleks meil 38%, Prantsusmaal — 12%,16 ja poole miljoni pealt on meil 39%, Prantsusmaal 20%.

Ameerikaga ei saa meie muidugi sugugi wõrrelda, sest seal on rahal hoopis teine wäärtus. Aga huwituse poolest wõiks ju paar wõrdlust wõtta, näituseks, Ameerikas hakatakse wõtma maksu ühe miljoni 200 tuhande pealt, missugune maks meil teeks wälja 30%, kuna Ameerikas ta ainult 5% wälja teeb.

Üleüldiselt pean tunnistama, et tulumaksu seaduses puudused on olemas ja neid tuleks parandada. Nende parandustega oldakse rahaministeeriumis ka juba ametis ja ma arwan, et lähemal ajal wõin mina Riigikogule esitada sellekohase eelnõu.

Järgmine maks oleks paranduse maks. Nagu teie minu lühikeses seletuskirjas näete, on paranduse maks tänawuse aasta eelarwes ette nähtud 400.000 marga suuruses, sellest hoolimata, et meil paranduse maksu määrad kaunis kõrged on. Aga põhjused, et see maksumus nii wäikene on, seisawad selles, et meil loetakse seadusliste hindamiste järele parandus, ja et need hinnad ajast ja arust maha on jäänud, see on iseenesest mõistetaw. Parandataw maa kohta said weel 1919. aastal wastawad parandused tehtud, rublad said markadeks loetud ja seda nelja kordseks kaswatud, kuna aga liikumata waranduste kohta linnas mingisuguseid paran-

dusi tehtud ei ole. Iseenesest mõista peaks päranduse maks meile palju rohkem sissetulekuid andma ja õieti on sellel maksul õige suur tähtsus. Lääne-Euroopa riigid on seda õige edukalt tarvitusele võtnud: Inglismaa saab tema läbi väga suuri summasid, Saksamaa niisamuti, kuna aga Wenemaa võrdlemisi vähe sai, sest Wenemaal olid väga wananenud seadused.

Seda seadust on meil tarwis kõige pealt tehniliselt muuta, sest ei ole mitte õige, et päranduse masset seaduslike hindamiste järele hinnatakse, waid siin tuleks tingimata päranduse tegeliku ja faktilise hindamise juure üle minna. Ja see on ülesanne, mida kõige lähemas tulewikus tuleb teostada, kui just mitte täna wõi homme, siis igatahes lähemas tulewikus. Aga enne, kui selle maksusüsteemi muutmisele asuda, olen ma juba Wabariigi Walitsusele sisse andnud ajutise projekti, mis seaduslikku hindamist tõstab wastawalt meie rahale, wõrreldes teda Wene rubladega ja kõige lähemal ajal juba esinen mina selle täieliku muudatuse projektiga, wõib olla juba tulewa aasta kewadel.

Mis päranduse maksu enesesse puutub, siis ma ei wõi tema kohta midagi laitwat ütelda. Tema on iseenesest õiglane ja tema määrad ei ole mitte üleliiga kõrged. Alles neljandal astmel tõusewad nad kõrgeks ja lähewad kunni poole waranduseni. Ja see on ka õige, sest kui wõõras inimene juhuliselt midagi pärib, siis wõib ta ka selle eest maksta.

Järgmine maksugrupp oleks, millest meie juba rääkisime, äri- ja tööstusmaksud. See maks on endise Wene seaduse järele, kui ma ei eksin, 1898. a. seadus, mis juba tsaariajal ja ka Kerenski ajal parandud sai. Meil on üksikud klassid ümber paigutatud. Peale selle suurendati puhaskasumaksu 10—15% peale. Selle maksu wastu on kaupmeeste ja ärieste poolt palju waieldud. Iseenesest on aga need waidlused, mis tõstetakse ärimaksu wastu, ilma suurema tähtsuseta. Öeldakse küll — ma maksan tulumaksu ja pean ka ärimaksu maksma. See on aga kogu ilmas nii. Ometi on suur wahe, kas inimene saab sissetulekuid isiklise teenistuse läbi ehk on temal tööstuse ehk äri ettevõtte. Ühel on teataw kapitaal, mis sissetulekut annab, kuna teisel ainult kaks kätt teeniwad. Siin on ikka wahe ja meie ei saa terwele ilmale wastu minna ja ütelda, meie anname omale seda wabadust, iserada käia. Niisama ülekohtune oleks ka põllumeeste liikumata waranduste maks, need on nõndanimetatud

reaal, ehk fundeeritud sissetulekute maksud. Neid wõetakse kogu tsiwiliseeritud maailmale. Ainult Inglismaal wõetakse neid koos tulumaksuga ja sellepärast on mitmelt poolt arwamisi kuulda, et inglased ei wõta mingisuguseid ärimaksusid.

Mille üle õigusega kaebatakse, see on, et tulumaksu ja ärimaksu määramine mitte küllalt õiglane ei ole. Siin ei ole mitte printsiipi süüdi, waid puudub inimestel praktika selle teostamise juures. Seda ei saa mitte korruga kätte, ei aita ka ükski seadus, kui meil mitte weel wastawat aparati ei ole. See oleks nüüd tööstusmaksu kohta.

Mis puutub liikumata waranduse maksumusse, siis on meil kaks maksu: üks sellest on maks linna majade pealt ja teine on maks hoonete pealt maal. Mis nende majade hindamistesse puutub, siis on need muidugi ajast ja arust maha jäänud. Selleks on mõjunud mitmesugused kitsendused, näituseks, olid üürid üüriseadusega piiratud. Ei olnud mingisugust wõimalust selle maksu hindamise rewideerimist ette wõtta; ta oleks kahtlemata kahjulik olnud. Meie ei saa siin midagi teha, enne kui teatud muudatused on sündinud. Linnas annab see maks naeruwäärilise wäikese summa, umbes 600—700 tuhat. Liikumata waranduse maks maal annab võrdlemisi õige suure summa sisse, umbes 140-ne miljoni ümber. Sellest läheb ainult $\frac{1}{4}$ riigi heaks, kuna ülejäänud $\frac{3}{4}$ kogukonna heaks läheb. Maakondades jaotatakse maks pooleks: wald saab ühe poole ja maakond — teise poole. Maksud wõetakse Eesti wabariigi seaduste järele. Maksu hindamises on meil õieti neli kategooriat olemas, on seda nelja wiisi hinnatud. Ühed hindamised, nimelt Lõuna-Eestis, on meil kõige uuemad. See hindamine tehti 1901. a. seaduse põhjal ja see kestis kümme aastat. See hindamine on väga täpisealine ja väga hästi tehtud. Selle peale kulutati ka väga suuri summasid. Seal töötati tariifid wälja, kus normiks oli 1 puhaskasu rubla teatud suuruse peale. Liikumata waranduse maal wõeti tema faktilise hinna järele, silmas pidades töö hinda. Põhja-Eestis on hindamine wanem ja ta on tehtud õieti kahe aasta jooksul, nimelt 1896.—1898. a. See hindamine sündis üle kahekümne aasta tagasi ja seda tehti palju halwemini, kui Lõuna-Eestis. Tol ajal, 1890. a. lõpul, oli Põhja-Eestis, endises Tallinna kubermangus, väga palju rendikohti ja sellepärast oli maksmise juures rent aluseks. Mettsad hinnati, kui ma ei eksin 1902. ja 1903. a.

ümber. Põhja-Eestis rehkendati üks adrasajandik kolm rubla. Kolmas hindamine on Saaremaal. See on ka määratu wana ja on tehtud 1781. aastal 1766. aasta määruse järele. Sellest kategooriast neljas, on dessätiini maks, mis on Petseri ja Naroowa-tagustes maades. Seal ei ole üleüldse hindamist olemas ja on sellega õige primitiivne maks. See on samuti ebamäärane maks, nagu see oleks, kui pearaha maks pannakse kõigile ühetaoliselt peale.

Mis puutub Lõuna-Eesti hindamisesse, siis on see iseenesest uus ja oleks normaal oludel täiesti wastuwõetaw.

Mis Põhja-Eesti hindamisesse puutub, siis ei saaks ka selle juures normaalaegadel mitte nuriseda. Teistest: Saaremaast, Petseri ja Naroowa-tagustest maadest ei saa mitte juttugi teha. Aga kõige selle juures peame meie arwesse wõtma meie maareformi. Siin peaks täieline hindamine ette wõetud saama, aga praegu, enne kui asjad mitte tarwiliselt wälja kujunenud ei ole, ei ole mingisugust mõtet hindamist ette wõtta, sest meie ei suuda seda jäädawat ja õiget koefitsienti leida; sellepärast on minu arwamine see, et meie peame asuma praegu eeltöödele. Weneaegsed meetodid, kus hindamine iseenesest kestab kümme aastat, ei ole minu arwates õiged, sest hindamine iseenesest peab kiiremini minema, aga eeltöid peab aegsasti tegema. Eeltööde tegemiseks loeb rahaministeerium oma kohuseks, et meie wõimalikult pea sellega peale hakkaksime.

Järgmised reaalmaksud on maksud kapitaalide pealt. Ka need maksud on äärmiselt wananenud, õieti mitte aastate poolest, sest maks wõetakse, kui ma mitte ei eksi, Wene 90. aasta aegsete seaduste järele, waid oluliselt. Põhjus seisab selles, et meil rahaline liikumine piiratud oli, näituseks meie Eesti sõja ja rewolutsiooni ajal. Igatahes tuleks need maksud ühtlustada ja seda tuleks ka õige pea teha; selle peale waatan mina, kui ühe lähema ülesande peale.

Läbikäigu maksudest on meil tempelkohtu- ja kantselai maksud, raudtee maks ja mitmesugused tasumaksud. Tempelkohtu- ja kantselai maksudest annab kõige suuremat sissetulekut krepostimaks ehk kreposti-posliinid. Seda, mis ma ütlesin päranduse maksu seaduse juures, wõin ma siin korrata. Siin on tarwis kiires korras midagi uut luua. Meil wõetakse seda maksu seaduslikkude hindamiste järele. Seaduslikud hindamised, mis 1914. aastast pärit, on vähemalt sada korda vähemad,

kui nad praegu peaks olema. Sellepärast on minu poolt ette pandud siin kiires korras muutust ette wõtta. Sellekohane eelnou on Wabariigi Walitsusele ära antud ja on ta ka Riigikogule edasi saadetud. Ka selle maksu juures tuleb tulewikus indiwiduaalse hindamise peale üle minna, niisama nagu päranduse maksu juures. Ma ei salga, et selle juures palju raskusi on, sest et liikumata waranduste asi on masseline, mida ei saa kinni pidada. Siin tuleb püüda kõige õiglasemat abinõu leida.

Mis kaudsetesse maksudesse puutub, siis olen ma oma seletuskirjas juba kõik nende kohta ütelnud, mis mul ütelda oli, iseäralisi muudatusi siin ei ole kawatsetud.

Teine grupp oleks riigivaranduste ja ettewõtte sissetulekud. Seda grundi wõib kahte osasse jaotada. Esimene osa oleks monopolid ja regaaliad. Ma tarwitan siin wananenud termini regaaliad. Wene eelarwe terminoloogias on see sõna olemas. Need on niisugused riiklised ettewõtted, mis riik oma kõrgema wõimu tõttu käsitab, kõrwaldades igasugust wõistlust. Nii läheb riik wälja kui ainuke ettewõtja ja need sissetulekud, mis ta saab, kannawad juba kaudsete maksude maiku. Ma tahan neid ka siin kaudsel teel kaudsete maksude hulka rehkendada. Muidugi tuleb siin silmas pidada, kuidas need maksud end oluliselt ilmutawad. Esimesest osast maksudest asetaksin ma piirituse monopolid otseteed kaudsete maksude hulka, sest et see wähetasu, mis siin riik walmistamise ja wäljamüügi wahelt saab, ei ole mingisugune otsekohe saadud tasu, waid seda sunnib riik oma kodanikka maksma. Teine maks, posti-telegraafi maks, on teoreetiliselt samasugune, sest see on riigi monopol ja ka siin ei luba riik ühtegi wõistlust. Kuid tegelikult ei ole siin põhjust kaudsest maksust rääkida, sest meie post on nii odaw, et keegi eraettewõtja siin konkureerida ei suudaks. Postmark maksab meil 5 marka, mis kullas wastaks 2½ kopikale. Nagu teada, maksime enne sõda kirja pealt 7 kopikat, nii siis enam. Sellega ei kuulu posti-telefoni-telegraafi maks tegelikult mitte regaaliate hulka. Teine osa sissetulekuid oleks riigi ettewõtetest ja warandustest. Esimene ettewõtte siin oleks riigi raudteed. Riigi raudteed kuuluksid, wõib olla, esimesesse osasse, aga riigi raudteed ei ole mitte monopol, vähemalt ei ole nad seda teoreetiliselt mitte, ehk meil küll teist laiarööpalist raudteed peale riigi raudtee ei ole. Nii wõiks riik oma monopolid siin tarwitada, aga riik, kes majan-

duspoliitikat oma riigis reguleerib, ei luba eraettevõtjal siin wabalt talitada ja weel vähem hakkaks ta ise puhtärimehe-eks-ploataatori seisukohalt raudteed kasutama. Meie raudteed ei ole tegelikult püüdnud mitte suuri kasusid taga ajada, waid on katsunud end peajasjalikult korraldada, ei sellega kogu riiklist elu arendada. Riigi raudteede sissetulekud on tänawu 753 miljoni marga peale arwatud, mis wõrdlemisi õige wäike sissetulek on, wõrreldes sellega, mida omal ajal Wene walitsus meie riigi piirides olewa Balti põhja-lääne raudteest sai. See raudtee andis Wene-maale brutto sissetulekut 13,3 miljoni rubla, mis meie raha järele wälja teeks ümmarguselt $2\frac{1}{4}$ miljardi marka. Siin peab muidugi ka arwesse wõtma, et ka wäljaminekud siin suuremad olid, kuigi mitte proportsionaalselt. Nimetatud asjaolu on tingitud sellest, et meie raudtee töötab praegu umbes 28% sellest, mis ta endisel ajal töötas. Tema tegewus wõiks, wõrreldes ennesõjaaegsete oludega, suureneda kolm korda, wõiks suureneda weel rohkem, kui kolm korda, ja ainult siis jõuaks tema ennesõjaaegse ulatuseni. Meie tariifid on wäga odawad, wõrreldes weneaegsetega, kui meie waatame weetawa kauba wäärtuse ja tariifi wahelist protsenti. Näituseks, kui meie waatame leiwawilja hinda. Endisel ajal oli tema 3,2% hinnast, kui arwesse wõtta 1 rubla 20 kopikat puud. Ta ei olnudki wist niipalju, ta oli wististe weel odawam. (Wahelhüüe: Kuidas on see arwatud?) Seda ma ei wõi ütelda, kuidas ta wälja on rehkendatud, wististe meie riigi piirides. Praegu on tema poolteist kunni kaks protsenti, arwesse wõttes, jahupuuda hinda — 320 marka. Muidugi mõista on praegused hinnad loomuwastastelt kõrged; vähemalt kullas rehkendatud kõrgemad. Siis on meil liha kallimaks läinud; see on selle tõttu, et liha kullas praegu palju odawam tuleb, kui ta omal ajal oli. Kartulid on meil aga palju odawamad, kuna Wene ajal oli ta 10%, meil on tema aga ainult 4%. Wõi, näituseks, oli Wene ajal 0,5%, meil aga 0,3%. Põletispuud olid 3,6%, meil aga 6%. Tsement oli enne Wene ajal 9%, nüüd aga 5%. Lubi on umbes sama hinnaga jäänud. Iseenesest ei ole meie hinnad mitte kõrged, wõrreldes neid weneaegsete hindadega kullas. Wäga rõõmustaw nähtus tuleb ilmsiks, üleüldiselt riigi raudtee arenemise käiku silmas pidades, et kaubawedu raudteel kaswab järk-järgult, ei mitte aastate kaupa, waid kuude ja nädalate kaupa. Meil on

teada, et riigi raudtee oma tegewust algas määratu raskel ajal ja et tema kogu sõja-aja 1919./1918. a. wäga raskes seisukorras on olnud puhttehniliste abinõude poolest. Teisest küljest oli ka tema sissetulek minimaalne, sest ta pühendas ennast riigikaitse teenistusele. Meil on niisugune mulje jäänud, nagu elaks meie raudtee ainult Wene transiitkaupade weost. Meil ollakse niisugusel arwamisel, seda olen mina ise kuulnud seltskonnas liikudes, et waadake, kui ühel ilusal päewal Wenemaa oma armulise käe meilt ära wõtab, kui meil Wene transiiti enam ei ole, siis oleme kadunud. Peab aga tähendama, et Wene transiit ise teeb õige wäikese osa meie kaubaweast wälja ja nimelt $\frac{1}{4}$, s. o. 25%. Raudtee tegewus siseriigi piirides kaswab järk-järgult niihästi kaubaweo, kui ka reisijatewao alal. Kui meie saame transiidiwedu weel juure, iseenesest mõista, et selle läbi meie raudtee sissetulekud suurenewad. Seda ei ole aga igatahes karta, et kui transiidiwedu ära jääks, et meie raudteed siis halba seisukorda satuks. Muidugi mõista tuleks meil jälle raskemates tingimistes, ma räägin puhtrahalisest seisukorras wälja minnes, raudtee alal töötada. Minewa aasta alguses tõsteti reisijatewao tariifisid. See ajajärk on nimelt selle poolest huwitaw, et temast imelikud tagajärjed tekkisid — meil wähenes nimelt wäga suurelt läbikäimine raudteel.

Näituseks jaanuarikuus 1920. a. oli läbisõit 16.000 kilom.;

jaanuarikuus 1921. a. oli läbisõit 13.000 kilom.;

weebruari kuus 1920. a. oli läbisõit 13.000 kilom.;

weebruari kuus 1921. a. oli läbisõit 10.000 kilom.;

Pika peale harjus aga meie publikum kõrgendatud tariifiga ära ja siis hakkas liikumine raudteel tõusma, ja nimelt juulikuust alates.

Näituseks juulikuus 1920. a. oli läbisõit 14.000 kilom.;

juulikuus 1921. a. oli läbisõit 17.000 kilom.;

augustikuus 1920. a. oli läbisõit 15.000 kilom.;

augustikuus 1921. a. oli läbisõit 18.000 kilom.;

septembrikuus 1920. a. oli läbisõit 16.000 kilom.;

septembrikuus 1921. a. oli läbisõit 28.000 kilom.

Nendest arwudest on näha, et elu uue tariifiga kohanes ja sellest tekkis ka loomulik tõus, muidugi mõista ka kaubaweo peale.

Näituseks jaanuarikuus 1920. a. oli kaubawedu 6 milj. tonni suur;

jaanuarikuus 1921. a. oli kaubawedu 10 milj. tonni suur;

weebruarikuus 1920. a. oli kaubawedu 6 milj. tonni suur;

weebruarikuus 1921. a. oli kaubawedu 11 milj. tonni suur;

märtsikuus 1920. a. oli kaubawedu 9 milj. tonni suur;

märtsikuus 1921. a. oli kaubawedu 13 milj. tonni suur;

aprillikuus 1920. a. oli kaubawedu 4 milj. tonni suur;

aprillikuus 1921. a. oli kaubawedu 14 milj. tonni suur;

maikuus 1920. a. oli kaubawedu 8 milj. tonni suur;

maikuus 1921. a. oli kaubawedu 14 milj. tonni suur;

ja nii umbes aasta lõpuni. Need arwud, mis meil raudtee üle on, annawad õige hea ja rõõmustawa pildi ja loota on, et tulewikus olud sel alal märksa paranewad. Tänewu aasta eelarwes tuludena üleswõetud summad on iseenesest päris matemaatilisel kindlad ja võib loota, et nad tulewikus tõusewad õieti nende normideni, mis Wene ajalgi olid.

Siis oleks järgmine põllutöoministerium. Tema ettewõtted lubawad 576 miljoni, mis seisab mitmest üksikust positsioonist koos. Siin on maksud, mis saadakse riigiwaranduste tarwitamisest: hoonete üürid, maa rendid jne. Siis on sissetulekud, mis saadakse metsa eksploateerimisest. Põllutöoministeriumi metsade peawalitsus on ühtlasi ka metsa eksploataator. Siis on sissetulekud, mis saadakse riigimõisadest jne. Metsade sissetulek on eelarwes meil, ma peast nii hästi ei mäleta, aga ma usun, et need on 430 miljoni. Kuna metsade peawalitsus meil maksab 250 miljoni, nõnda et riigi metsad meil annawad üleüldiselt 180 miljoni, ehk Wene aja järele kulla peale rehkendades on see 900.000 rbl. Muudest ettewõtetest on arwatud 80 miljoni. Ma olen seda oma seletuskirjas ka üksikasjaliselt ära seletanud. Sellest järgneb, et meil kogutulud on 4.664.000.000 m. korralise eelarwe alal. Nii on siis õieti korralised kulud, kui ka korralised tulud ritta seatud. Seal on ilmsiks tulnud, et meie tulud on 179 miljoni wõrra vähemad

kui kulud. Kui niisugune wahekord on, siis tuleb küsida, kas on see loomulik wõi ei. Nagu ma oma sissejuhatuse sõnades tähendasin, on korraline eelarwe õieti see, mis riigi finansseisukorra hindamise juures mõõduandew on. Et meie ei ole suutnud oma tulewaaastast eelarwet tasakaalu wiia, siis on see juba näitus, et meil on teatawad puudused olemas. Nagu ma oma seletuskirjas juba toonitasin, on eelarwe kokkuseadmise juures wälja mindud kuludest, sellepärast et need kulud, mida meie üles oleme wõtnud, moodustawad teatawa miinimum-programmi, mis meie walitsusel praegusel ajal oli. Kõigist kärpimistest hoolimata, ei andnud praegune moment wõimalust neid ära wõtta ja neid tuludega kokku kõlastada. Nüüd tuleb küsida, kuidas ta õieti tulewikus peaks olema? Meie ülesanne on ja peab olema, et neid mõlemaid osasid tasakaalu wiia. Siis tekib küsimus, kas peame üht poolt vähendama ja teist poolt suurendama? Ma usun, et meie wõime mõlemaid teha, meie wõime üht poolt vähendada ja teist suurendada. Aga kas meie seda suurt wahet vähendada saame, see on teine küsimus. Kus meie oma kulude-eelarwet vähendada saame, siis arwan ma, et see võib sündida ainult teatawate koosseisude kokkutõmbamises. Kuid ka seal peame teid leidma. Ma arwan, kui meil üksikute ametkondade koosseisude seadus walmis on, siis suudame seda ka arwatawasti läbi wiia, et meie üksikuid ametkondi koondame. Poliitiline moment võib muudatusi tuua, meil woiwad poliitilised olud muutuda ja riigikaitse ehk muul alal eelarwe wäljaminekuid vähendada. Kuid selle juures kahtlen mina wäga, et meie suuremat eelarwet wõime kokku seada, kui ma seda täna ette kandsin. See ligikaudne 5 miljardi marka, mis ma juba minewa eelarwe juures toonitasin, loen ma normaalseks meie olude kohta. Teatawatel aladel wõime kulusid vähendada. Teie teate wist igauks, mille eest teeniwad meil riigiteenijad. Siin tuleks kulusid suurendada. Ma tahaks teile wõrdluseks üht wäikest tabelit ette lugeda 1912—1913. a. Kui ma ei eksi, on see aeg meil igalühel teada. Meie ei pruugi mitte Belgiast ega Brasiiliast andmeid otsima minna, waid seda on iga mees läbi elanud ja teab wäga hästi oma enda kogemuste järele, mis teatawate hindadega nende rahade eest wõis saada. Ma toon siin palkade wõrdluseks ühe tabeli. Ma olen wõtnud 2 peawalitsust, kes minu ametkonnas seisawad ja sellepärast mi-

nule kõige kättesaadavamad olid, kuid ma arwan, et teistega võrreldes sedasama pilti saame. Wõtame kõige pealt otsekoheste maksude peawalitsuse. Ma olen Wene rublasid ümber rehkendanud praeguse kursi järele, 190 marka 1 rubla eest arwates. See on kurs, mis praegu meie elule waewalt wastab, sest kui teie hakkate analüüserima üksikute tarbeainete hindu, siis tõuseb wahekord igatahes üle 190. Otsekoheste maksude peawalitsuse juhataja sai aastas 8.000 rubla, s. o. 1.520.000 marka. Juhataja abi sai 5.000 rubla ehk 950.000 marka. Wanemad rewidendid said 4.000 rubla ehk 760.000 marka. Nooremad rewidendid, kantselei juhatajad ja raamatupidajad said 3.000 rubla ehk 570.000 marka. Raamatupidajad ja asjaajajad said 1.700 rubla ehk 323.000 marka, arweametnikud 800 rubla ehk 152.000 marka. Kameraalkoja juhataja koha peal sai 5—6 tuhat rubla, s. o. 950.000—1.140.000 marka. Osakonnaülem sai 2.600—3.400 rubla, niisama palju ka maksuinspektor, see oleks 494.000—646.000 marka, abid said 1.200—1.600 rubl., s. o. 228.000—304.000 marka. Asjaajajad said 900 rubla ehk 172.000 marka. Ma wotan need arwud wõrdluseks. Muidugi meie peawalitsuse juhataja ei taha ühesuurust palka saada selle Peeterburi peawalitsuse juhatajaga. Aga wõtame oma kameraalkoja juhataja ja temale alluwa ametkonna. Iseenesest on nende tööringkond suurem, kui weneaegse oma, sest wiimase alla kuulus ainult Tallinna kubermang, ja pealegi täitis tema ainult täidesaatwa wõimu kohuseid. Meie peawalitsuse juhataja on aga esiteks seesama kameraalkoja juhataja Eestimaal kui ka endisel Põhja-Liwiimaal ja peale selle täidab tema kõiki neid funktsioone, mis otsekoheste maksude peawalitsuse juhataja Peeterburis täitis, kuid siiski, selle peale vaatamata, saab meil peawalitsuse juhataja 152.200 marka, see oleks $\frac{1}{7}$ sellest palgast, mis tema eelkäija weneajal sai. Osakonnaülemad saawad 118.800 marka, s. o. $\frac{1}{3}$ endisest palgast. Maksuinspektorid saawad kuni 112.800 m., s. o. ka $\frac{1}{3}$ endisest palgast. Nende abid saawad 82.800 marka, s. o. $\frac{1}{3}$ sellest, mis nende eelkäijad weneajal said. Asjaajaja palk on praegu 69.000 s. o. ka $\frac{1}{3}$. Alamaid ametnikka mul kahjuks siin ei ole, sest need olid weneajal väljaspool staatji. Kuid wõtame nüüd weel aktsiisi peawalitsuse. See on endisega võrreldes weel palju halwemas seisukorras. Aktsiisi peawalitsus oli weneajal õieti väga hästi sisse seatud, ametnikud said wõrdlemisi väga kõrgeid

palkasid ja sealt sai peawalitsuse juhataja Peeterburis — ma ei hakka siin rublasid enam kordama, waid loen arwud ette Eesti rahas sellesamas wahekorras — 2.090.000 marka, osakonna juhataja 1.520.000 marka, käskudetäitja ametnik — 380.000, sekretäär 343.000, laudkonnaülem ja raamatupidaja ka 343.000. Wõtame siis ringkonnawalitsuse kohad. Aktsiisi ringkonnawalitsuse juhataja sai Eesti rahas 1.539.000 marka aastas, s. o. 8.100 rubla. Meie oma saab aga 151.200 m., s. o. vähem kui $\frac{1}{10}$. Wanemad rewidendid said 870.500 marka, meie omad 118.800. Nooremad rewidendid said 731.000. — meie omad 99.360. — tähendab $\frac{1}{8}$. Sekretäärid ja raamatupidajad said 503.000 marka, meie omad 82.000—90.000, s. o. $\frac{1}{6}$. Ringkonnaülem (okrušnoi nadsiratel) sai 798.000, praegu 99.000—108.000, s. o. $\frac{1}{8}$. Ma wotan praegu ümmargused arwud. Ringkonnaülema abi saab praegu $\frac{1}{7}$ endisest palgast, asjaajaja $\frac{1}{8}$, kontrolöör $\frac{1}{8}$. Muidugi, mida allapoole redel läheb, seda enam läheb ta ühte. Alamad ametnikud saawad umbes sedasama, mis weneajal said, kuid kõrgemate ametnikkude juures on lahkuminek ülisuur. Waadake, seda arwesse wõttes peame tahes ehk tahtmata selle peale mõtlema, kuidas meie seda ebanormaalselt nähtust meie elust kõrwaldame, et meil riigiteenijad nii wiletsatesse palgaoludesse on seatud. Seltskonnas on väga palju rahulolematust ja nurinat kuulda meie ametnikkude üle. Räägitakse, et meil on ametnikka palju, igalpool karjade kaupa, et nad midagi tööd ei tee ja warastawad. Waadake, meil on üleüldse seltskonnas tarwitusele wõetud teatawad lööksõnad ja trafaretid. Neid pillutakse laiali ja korratakse igal ajal ja kohal. Sama lugu on ka meie ametniku nime suhuwõtmisega. Ma ei taha salata, et ametnikkude seas on väga palju niisugust elementi, mis küllalt kõlblik ei ole. Esiteks on ettewalmistus liig nõrk, teiseks jälle puuduwad kogemused ja teadmised, nii et on neid ametnikka kes küllalt oma kohale ei wasta. Muidugi mõista, kust pidime siis korruga terve ametnikkude staadi wõtma. Meie wõtsime kõik Wene riigi funktsioonid üle ja pidime siis muidugi inimesi korjama nende funktsioonide täitmiseks. Kolme aasta jooksul ei ole inimesed suutnud end täiusele wiia ja pealegi, kus sel ajal palju nõndanimeitud jooksikuid oli: inimene tuli, kui tal paremat kohta ei olnud, oli kuu, kaks, ehk pool aastat, sai parema koha — läks ära.

Muidugi ei wõinud sel wiisil wälja kujuneda niisugune aparaat, mis täiesti igalpool ja igal ajal oleks kohane olnud. Kuid teiselt poolt peab silmas pidama seda, kui raske nendel inimestel oli, kes siia kohale on jäänud. Meil on inimesi, kes wabariigi algusest saadik oma kohale on jäänud, ja tõesti ennastohwerdawalt töötanud. Wõib olla, et mulle tähendatakse, et neil ehk ei olegi paremat kohta saada, kuid ma tunnen inimesi, kes kõrgematel kohtadel on ja kes tõesti waslawas erateenistuses paremaid tingimisi leiaks. Aga inimene, kes teatawat tööd on hakanud armastama ja tege-ma, kannab teatawat ohwrit üleüldisele asjale ja jääb kohale, mis talle omaseks saanud. Sellepärast on see seltskonna poolt väga ja väga ülekohtune, kui wõetakse kõik need pahed, mis ametnikkude hulgas kahtlemata olemas on, ja terwele klassile ühtelugu näkku wisatakse ja kui lehed alalõpmata toowad raswaste tähtedega teateid: seal on kuritarwitus ja seal on kuritarwitus. Muidugi, kuritarwitusi on enne olnud ja on nüüd weel rohkem, sest ajad on muutunud, inimesed demoraliseeritud, olud wiletsad. Ma ei taha siin mitte kuritarwitusi kaitsta, ma ei salga, et meil praegu riigis pahesid olemas on, aga ma ütlen, et praegu kogu Euroopas, Ameerikas, igalpool korruptsioon on. (Wahelhüüded äärmiselt pahemalt poolt: Teil on ta ka olemas, teie hiilgeriik ei ole weel nii hästi korraldatud, nii et siin ei ole midagi iseäralist imet!) Aga ma arwan, et seltskond peaks ise ka siin omale wastu rindu lööma. Meil siunatakse ametnikku, et ta olla altkäemaksu wõtnud, aga inimesed on nii aumehelikud ja annawad altkäemaksu, jäädes ise aumeesteks. Siin tuleks kõige pealt enese läwe eest pühkida, ennast rewideerimise alla wõtta ja siis, arwan ma, paraneb asi sel alal palju. Ma loodan kindlasti, et kui meil teatawad ajad möödas on... (J. Piiskar (is.): See on moraliseerimine!) Teile oleks ka moraal kasulik, ei läheks paljuks. (Naer pahemal pool.) Teile mõistate ainult naerda, aga mitte midagi tarka teha. (J. Piiskar (is.) kohalt: Eht ministerlik!) Nii et kui meie oma kulusid tahame vähendada, siis peame waatama, kuidas oma asutusi koomale tõmata, aga palkade arwel neid vähendada ei saa, waid meie peame sinna weel juure lisama. Muidugi teeks see väga suure summa wälja. Praeguse eelarwe juures maksame meie ülepea 1 miljard 387 miljoni

palkadeks. Peale selle on weel summad, mis arstiabi ja toetusrahadena palga näol lisadena saadakse ja mis kokku 26 miljoni wälja teeb. Siis on weel mõned preemiad — ½ miljoni ja korteriraha Riigikogu liigetele — 0,7 miljoni. Sellest näete, kui meie tahaksime riigiametnikkude palkasid suurendada, — meie ei wõi mõteldagi neid samasugusele tasapinnale tõsta, kui nad weneajal olid, — aga kui meie neid palkasid praegu ka 100% wõrra tahaksime tõsta, siis teeks see poolteist miljardi wälja ja niisugust eelarwet ei suuda meie riik kanda. Kui palkasid tõsta, siis oleme kawat-senud seda järk-järgult wähehaawal teha ja igatahes on see ka üks rahaministeeriumi ülesannetest ja programmist. Mis kooseisude vähendamisesse puutub, siis wõib see sündida siis, kui uus ministeeriumide korraldus kokku seatakse ja siis on ka teil, austatud Riigikogu liikmed, wõimalus oma wiimane sõna ütelda selle kohta, missugustena teie neid kooseisusid näha soowite. Wähendada wõiks praegusel ajal kooseisus rahaministeeriumis selle tõttu, et ta rentei Eesti pangale üle annab, kes sellega ühtlasi ka enda peale kohustuse wõtab rentei ülesandeid täita. See teeks muidugi wõrdlemisi wäikese summa wälja, 17 miljoni, ja üleandmine ei sünni õieti mitte sellepärast, et sellega tahetakse kokku hoida, sest terve eelarwe kohta on see wäikene protsent, waid see sünnib puhtfinansilistel, rahapoliitilistel argumentidel — muidugi on ta ka kulude kokkuhoidmisega seotud. Kui Eesti panga sel-lekohane seaduseelnõu walmis saab, mis ma peale jõulut loodan Riigikogule ette tuua wõiwat, siis kannan ma ka lähemalt motiivid ette, praegu wiiks see liiga kaugele.

Meil ei jää siis oma eelarwe tasakaalu wiimiseks muud teed üle, kui tuleb tingimata tulude osa tõsta. Nagu ma juba tähendasin, on üksikute riigi ettewõtete alal rõomustawat tendentsi märgata, näituseks raudtee. Mul on kindel usk ja arwamine, et raudtee sedasama teed edasi läheb, nimelt, et ta järk-järgult oma tuludekulude wahekorda on parandanud: 1919 ja 1920 a. töötas ta defitsiidiga, tänawu tuleb ta omaga wälja ja 1921 a. kohta kawatseb aga umbes 50 miljoni kasu saada. Seda saab ta muidugi siis tõesti, kui tema tegewus selle wõrra laieneb, siis on tulud suuremad, kuna wäljaminekud endisteks jääwad. Et temal see wõimalus on, tõendawad andmed, mis ma siin ette tõin. Nii-sama on ka teisel alal, posti alal loota.

Kuid see on ala, kuhu enne on vaja kapitali sisse panna. Meil töötab ta sellepärast sõrdlemisi nõrgalt ja ei anna suuremaid sissetulekuid, sest temal ei ole kõiki, mis tarvis oleks tema organiseerimiseks. Seda oleme tänawuses eelarwes ette näinud. Wõrreldes weneaegsetega ei ole meie postikulud mitte kallimad. Mis teistesse riigi ettevõtetesse puutub, siis on ainult Eesti pank üle 50.000.000 tulu toonud. On loota, et ka sissetulekud tõusewad, kui ta rente ja kohustused oma peale võtab. Teised ettevõtted on praegu alles arenemisel ja algastmel, kuna mõned hoopis välja surnud. Sissetulekud oleks veel loomulikult maksude näol. Maksude juures tuleks peatama jääda uuenduste peale, mis praegu rahaministeeriumis kawatsusel. Olen kawatsenud ette võtta tulumaksuseaduse parandust. See maks iseenesest meile midagi juure ei too, ta vähendab esialgul koguni sissetulekut, sest ta vähendab progressiooni, kuid usun tingimata tulewikus meie sissetuleku suurendamist tulumaksu näol, sest kui maks on õiglane, siis seda ka parema meelega maksetakse. Kui see maks konfiskatsiooni ilmet kannab, siis võitleb igaüks selle vastu. Teiseks oleks paranduse maks. See maks peaks võrreldes sellega, mis ta teistes maades sisse toob, meil sedasama sisse tooma, muidugi proportsionaalselt meie oludele. Reaal-maksu täiendamise ja muutmise ega ei teki iseäralisi muudatusi, küll aga on kindlasti läbikäigu maksude alal suuremat loota. Iseäranis krepostimaksu ja tempelmaksu peale tuleks tähelepanu pöörata ja seda seadust tingimata laiendada mitmesuguste rahaliste läbikäikude peale, mis senni puudutamata olid. Uutest maksudest oleks Riigikogule ja Wabariigi Walitsusele lähemal ajal kinnitamiseks ette panna lisamaks ülemineku puhul. Maks seisaks selles, et kui liikumata warandus ühe omaniku käest teise kätte läheb, siis tuleks arwesse võtta see wahe, mis oli maksul waranduste omandamise ja müügi wahel. See maks oleks analoogiline Saksa wäärtuste juurekaswu maksule. Muidugi mõista on seda maksu raske sisse võtta võrreldes minewikuga. Tulewikus oleks sel maksul igatahes suur tähtsus.

Teiseks oleks läbikäigu maks liikumata waranduse pealt analoogiliselt Saksamaale. Muidugi tuleks seda piirata üksikute toredusainete läbikäigu peale, kuna üldise selle maksu läbiwiimine raske oleks. Lisamaksu kohta arwasin mina, et pool jääks riigi heaks. Rahaministeeriumi lähem ülesanne

oleks omawalitsuse maksu-wõimaluste läbiwaatamine ja uuendamine, sest omawalitsused on praegu raskest seisukorras oma eelarwetega. Selle kohta mul kahjuks andmeid ei ole, mis 1922 a. eelarwesse puutub ja ka 1921 a. spetsifitseeritud eelarwed puuduwad.

Nagu näeme, on tulude ja kulude korralise eelarwe balanseerimine tulewal aastal kindlustatud, aga, nagu ma tähendasin, on teatawad ülesanded ja teatawad kohustused seisukorra parandamise alal ja neid ei saa mitte täiesti konkreetsetelt ehk täpisealt välja arwata, waid neid võib sel määral teha, kuidas tulude eelarwe muutub. Erakorralised kulud oleks kõik kokku 660 miljoni.

Mis tänawuse aasta kuludesse üldise puutub, siis kordan weel, et nende nõudmine oli palju suurem ja ei oleks õieti mingisugust põhjust olnud neid tagasi lükata, kuid rahaline äärmine kitsikus on sundinud neid sellewõrra kärpima, et ainult niisugused on järele jäänud, millest kuidagi üle saada teistmoodi ei olnud võimalik, näituseks raudtee, maja ehitamised, postitelegraafi radiojaam, mis meile võimaluse annab wäljamaa jaamadega ilma transiitjaamadeta ühendusse astuda jne. Mis tulewikku puutub, siis on sellel suuremad ülesanded täita. Raudtee üksinda tarwitsaks 532 miljoni, mis 10 aasta peale tuleks ära jagada. Siis on kitsarööpalise raudtee ülewõtmine riigile kawatsatud, mis jällegi mitusada miljoni nõuab. Meil on korterikriis ja tuleks enese jaoks majasid ehitama hakata. Kõik need nõuawad hiigla summasid ja neid teostada ei ole riigil praegu võimalik. Neid kõiki tuleb tulewikus silmas pidada. Ma ei taha praegu tulewiku wäljawaadetega tegemist teha, võib olla lähemal ajal on võimalus selleks sõna võtta. Tahan ainult paari sõnaga nende ettevõtete tungiwat tarwidust puudutada. Mul on kawatus kullalaenu teha sisemaal ja on ka sellekohased andmed olemas, et see võimalik on. Samuti ka wälislaenu. Erakorraliste tulude juures on meil kõiksugused laenu kustutused, esiteks — põllupanga laenu 11 miljoni, siis riigi kaubaagentuuri operatsiooni summa umbes 100 miljoni, siis weel riigi endiste Wene riigi waranduste müük 40 miljoni. Riigi rahafond on 250 miljoni. Mis weel üle jääb, on kawatsatud katta krediitoperatsioonidega. 320 miljoni on kui wäliswõla protsendid, mida meie oleme kohustatud üles wõtma eelarwe wäljaminekutena ja tasuma. Kuid füüsiliselt on see wäga

raske ja võimatu 1922 a. maksta. Praegu on Washingtoni konverentsil küsimus üles võetud riigi võlgade tähtaja pikendamiseks. Igatahes on minul andmed olemas, et sellekohased otsused on seal tehtud ja on loota, et ka meil lähematel aegadel võimalik on protsentide maksmist edasi lükata.

Üleüldises kokkuvõttes on 125 miljoni marka kawatsetud katta sisemiste jookswate võlgadega, ilma et selleks mingisuguseid suuri raskusi oleks. Puudujääk on üleüldse 455 miljoni, mis 8% eelarwest teeb. Minewaaastane puudujääk oli 1.018 miljoni. Puudujääk on muidugi halb asi riigimajanduses ja seda ei oleks tarvis. Üksikud osad sellest puudujäägist võime ehk teatawa töö produktiivsuse peale panna. Tuleb aga tähelepanu juhtida selle peale, et puudujäägid on olemas ka meie naabritel ja isegi suurtel ja rikastel maadel, nagu näituseks Prantsusmaal. Prantsusmaa lõpetas oma eelarwe 1920 aastal 55% puudujäägiga, 1921 aastal — 14% puudujäägiga ja ka tulewase aasta eelarwes on ette nähtud 6,4% puudujääk. Lätis oli 1921 aastal puudujääk 1 miljard 253 miljoni Läti rubla, s. o. 13%. Poolamaal on puudujääk — 36%. Saksamaal lõpetas 1921 aasta eelarwe 45% puudujäägiga ja 1922 aasta Saksa eelarwes, mis Saksa riigi rahaministri poolt esialgselt kokku seatud, on puudujääk 127 miljardi Saksa marka, see teeb 70% kogu eelarwest välja. Kui nüüd veel Saksa kursi langemist arvesse võtta, kus mark 2—2½ korda langenud on, siis on puudujääk muidugi seda suurem. Ei saa ju salata, et puudujäägid väga halvavad on, kuid nad on ka loomulikud niisugusel raskel arenemiskäigul, kui meil praegu. Kuid igatahes on meil lootust paremuse poole. Ma rääkisin juba oma kawatsetest, et maksude suurendamise näol tulusid tõsta. Loomulikult tekib selle juures küsimus, et kas ei ole meil juba maksukord iseenesest liig suur ja kas jõuab meie rahvas seda kanda? Pean wastama selle peale, et meie praegune seisukord, võrreldes rahuaegsega, on palju raskem ja halvem. Meie majandusline seisukord, nüühaсти põllutöö- kui ka muu tööstuse alal on palju raskem, kui 1914 aastal oli. Kui meie põllutööd lähemalt vaatame, siis näeme, et meil külwipind ja saak on märksa vähenenud sellega võrreldes, mis ta 1914/15 aastal oli. Teisest küljest peab aga tähendama, et viimasel ajal juba paranemist märgata on. Kuid üleüldse oleks meil põllutöö alal veel väga palju ära teha.

Põllud on väga palju kannatada saanud sõjaaastate jooksul, on lahjaks jäänud ja tarwitaksid suurt kapitaali, et neid jälle korda saada. Tööstuse alal võib sedasama ütelda. Meil on teatawaid tööstus-harusid, nagu metallitööstus ja mitmesugused laewatehased, nagu Balti, Bekkeri jne. Need tehased on liig suured Eesti jaoks, nemad võiksid ainult siis töötada, kui väljamaa nende saadusi tarwitaks. Need suured tehased on süia loodud mitte puhtmajanduslistel motiividel, nad on loodud enne ilmasõda, kus Wene riik tahtis teostada poliitilisi plaane, ilma poliitiliselt enesele baasist luua ja omale wägewat laewastikku soetada, mille jaoks ka need suured tehased loodi. Muidugi ei suuda need tehased, ei Noblessner, Bekker, ega Balti tehas praegusel ajal täita neid suuri ülesandeid, milleks nad oieti olid loodud. Ei ole ainust riiki, kes suudaks teostada seda programmi, mis hiiglasuur Wenemaa enne sõda oma majanduslise jõu poolest suutis. Need wabrikud peaksid embakumba, kas täiesti wareteteks kokku langema, ehk enestele uut tööpinda otsima. Eriti pole nad ju ainuüksi laewaehituse jaoks moodustatud, waid woiwad ka kõiki metallitöid teha, ja selles mõttes on neil tulewiku väljawaateid olemas. Need suured warandused, mis nendesse on mahutatud, ei kaoks, kui meil võimalus oleks neile tööd leida. Suuri töid wõiksid nad saada meie naabritelt Wenemaalt, kus wähehaawal juba majandusline ülesehitamine algab. Seal on raudteed korrast ära, puudub liikuw raudteematerjaal, seal on jõgede sillad lõhutud ja palju teisi suuri remonttöid. Wenemaa enese tööstusabi nõud on lõhutud ja rikis ja loomulik, et suurem osa Wenemaa töid väljamaale peab minema, missugustest kõige lähem Eesti on.

Balti laewatehas on nii määratu suur ettevõte, et meie teda omal jõul käima panna ei suuda. On pikemat aega püütud väljamaa kapitaali sellesse ettevõttesse tuua, mis ka viimasel ajal korda on läinud. On leping tehtud, mille järele väljamaa selts wabriku kordaseadmise oma peale wõtab. Sedasama võib ka ütelda Bekkeri, Noblessneri, „Ilmarise“, Krulli ja terve rea teiste suuremate wabrikute kohta Eestis. Eesti jaoks on nad liiga suured, meil on nende jaoks liig wähe metallitöid. Metallitööstus Eestis on wõrdlemisi raskes seisukorras, sest ta peab toores-, kui ka kütteaineid wäljast sisse wedama. Kui riigil niisugused suured wäärtused, nagu eelnimetatud wabrikud ja tehased, siis on

ka riigi kohus neid ülewal pidada, nendel elu sees hoida.

Sama võib ka ütelda paberi- ja puupapitööstuse kohta. Endistel aegadel olid nad loomulikud, sest et nad oma materiaali ümber töötasid. Nüüd, kus tselluloosi väljast tuleb sisse vedada, ei ole neil võimalust wõistelda ilmaturul. Kuid siiski on need wabrikud omal elu sees suutnud hoida ja wähehaawal edasi tegutsenud ja neil on tulewikku enam-wähem kindel väljawaade, sest loodetawasti leiawad nad suur-Wenemaas enestele jällegi tarwitaja.

Palju halwem on lugu meie tekstiiltööstusega. See tööstus wõiks õige suur olla, iseäranis meie Narwa wabrik, Sindi wabrik ja Balti puuwillawabrik wõiksid wõistelda ilmaturul. Narwa wabrik on aga sõjaaja kestes koguni jõuetuks jäänud — osalt ripub see wist ka wabriku juhatusel ära, sest Balti puuwillawabrik, näituseks, töötab palju halwemates tingimistes, on aga siiski suutnud omale turgusid leida ja osanud ennast pealwee hoida. Sindi kalewibrik on julgelt ja agaralt töötanud.

Kõige suurema tähtsusega on meil tsemenditööstus. Meil on kaks suurt tsemendiwabrikut, kõige suuremad sellel alal kogu endisel Wenemaal, — Kunda ja Aseri. Sealt sai kogu Põhja-Wenemaa enne sõda omale tarwisminewa tsemendi hulga. Minu arwates paistab nende wabrikute tulewik väga hiilgaw. Juba selle tõttu, et kui põlewkiwi tarvitamine tsemenditööstuses mitte enam probleem ei ole, — mina ei ole tehnik ega asjatundja, — waid räägin andmete põhjal, mis asjatundjatelt saanud, — siis paistab, et meie wabrikutega waewalt ükski teine wõistelda suudab. Meie tsemendiwabrikutel on kõik saadawal, materiaolid käe-jala juures, niihästi tooresmaterjal, kui ka kütteained. Kui meie neid materiaale küllalt hästi ei oska kasutada, siis tuleb meil õperaha maksta ja õppida.

Mis puutub meie metsatööstusse, siis on siin õige suured kõikumised olnud. 1920 a. lõpu poole olid metsasaaduste hinnad kõrged, väga kõrged ja selle tõttu panid paljud inimesed sutri summe metsaettewõtetele. Esiteks see määratu suur eksporteerimine tõstis koledasti siseturu hindasid ja tegi suuri kõikumisi sise-majanduse poliitikas, nii et kahju palju suurem oli, kui kasu. Katsuti seda väljawedu väljaweo maksude läbi piirata, kuid kahjuks liig hilja. Nüüd on wiimasel ajal metsasaaduste hinnad tõusmas ja ka turg on paranenud.

Uuel alal oleks nimetada muidugi kõige pealt õlikiwi- ja turbatööstuse ala. Mis õlikiwisse puutub, siis on sellest ju kogu meie riigi kestwuse ajal palju räägitud ja kirjutatud, on selle peale määratu-suuri lootusi pandud ja wahest ahastuses oldud, et sellest midagi välja ei tule. Niihästi üks kui ka teine äärmine seisukoht on wale. Andmete põhjal on selge, et meil on materiaali, millest õli võib teha, muidugi, kui selleks tarwiline kapitaal olemas on. Ja loomulikult ei ole Wabariigi Walitsusel mitte ükskõik, kās tema materiaali ära tarwitatakse või mitte ja sellepärast on Wabariigi Walitsus algusest saadik katsunud kõik teha, et õlikiwitööstust ellu kutsuda. Walitsusel on omal wabrikud ja ettewõtted sellel alal, mis muidugi praegu alles algstaadiumis on, kus weel ei wõi tööstusest rääkida, waid kus alles katseid tehakse. Õige kasulik ja häid katseid on seal juba tehtud ja praegu on juba niikaugele jõutud, et wõiks tööstus awada. Selle tagajärjel on ka väljamaa kapitaal huwitust tundnud ja on walitsuse poolt väljamaalastele juba kaks kontsessiooni ära antud. Kas need kontsessioonärid ikka neid tõesti teostama hakkawad, seda muidugi praegu ei wõi kindlalt öelda, aga nendelt on selleks teatawad tagatised wõetud. Õieti on praegu ainult üks suur kontsessioon ära antud, kuna teised wäikesed on. Mõned nendest on ka meie kodumaa ettewõtjate käes. Kui need lootused, mis selle õlikiwitööstuse peale pannakse, peaks täide minema, siis võib terve meie majandusline elu teise ilme omada.

Niisama ka meie turbatööstus on weel lapsekingades. Kuna turwas, kui niisugune, meil määratu rikas ja hea tooresaine on, kus meil kütteainetest määratu suur puudus walitseb, sest et meie oma metsi ei wõi tööstuse otstarbeteks tarwitada, siis on väga tähtis sel alal rohkem ettewõtteid ellu kutsuda. Niikaua, kui turbatööstus weel mitte ei ole ala, kus wõiks kohe järsku suuri kasusid teenida, on muidugi erakapitaal tagasihoidlik ja sellepärast on riigi kohus sel alal algatust oma peale wõtta. Kütteainete keskkomitee likwideerimise puhul on kawatsetud neid summasid, mis sel alal wabanewad, turbatööstuse edendamiseks ära kasutada.

Mis puutub teistesse aladesse, siis on kõige pealt kaubandus üks meie elawamatest aladest, olgugi, et wiimasel ajal suuremalt jaolt on impoteeritud. Võib tähendada, et Eesti kaubandus, Eesti äriilm on suutnud ühendust luua Wenemaaga

ja on loota, et Lääne-Euroopa ja Wene-maa wahelises kaubanduses ka Eesti oma osa saab etendama.

Pankade tegewus on meil ka tõusnud wiimasel ajal õige märksalt, bilansid on mitme wõrra suurenenud wõrreldes minewa aastasega ja on märgata hoiusummade juurewoolu pankadesse, mis elu terwenemisest tunnistust annab.

Sellega, austatud Riigikogu liikmed, olen ma teile püüdnud pilti anda meie eelarwest ja sellest, mis tema arwude taga peitub. Teie ülesanne on nüüd kaaluda ja järele waadata, kas need piirid on õieti rajatud ja kas on wõimalus neid muuta. Meie oleme eelarwe kokku seadnud ilma, et midagi warjanud oleks, ilma mingisugust manipulatsiooni tegemata, nagu seda wiimasel ajal sagedasti ühelt ja teiselt poolt märgata on olnud. Meie tunnistame awalikult üles, et meie seisukord ei ole kerge, ta on koguni väga raske. Meie peame õige palju tööd tegema, et oma asju korda seada. Aga meie seisukord on ka lootusrikas, meil on edu märgata. Meie ei ole mitte korraga suutnud kõike korda seada, aga meie wõime seda järk-järgult teha ja tulewad ajad, kus meie saame sarnaselt elada, nagu iga teinegi korralik riik. Muidugi on ka meil rahulolematusi palju, öeldakse, et meil on maksud rasked, meie ametnikud ütlewad, et neil on wiletsad palgad. Ja meie ei saa mitte salata, et need on kõik ülesanded, mida riik peab täitma. Ta peab paremale järjele seadma oma teenijad, peab majanduslist elu igalpool arendama ja praegu oleme meie weel wõitluses oma iseseiswuse eest; kui meie mõistsime rasketel aegadel 15 kuud wastu panna õige suure waenlase wastu, kus meie seisukord täiesti lootusetu oli, siis arwan mina, et siin wõime meie weel julgemalt oma iseseiswuse eest wõidelda. Mina olen kindlas usus, et kui meie wõisime katastroofilistel aegadel töötada, siis wõime meie nüüd

mõnekümne aasta pärast õitsewaks kultuurriigiks saada, see usk peab meil kõigil olema ja sellepärast saame meie kannatlikult nendest rasketest aegadest üle. Ma arwan, et Eesti rahwas tahab iseseiswaks jääda ja sellepärast ka neid ohwrid kanda, mis ta omal ajal werega on kandnud. (Parem alpool kiiduawaldused.)

Juhataja **J. Kukk**: Kodukorra järele wõiwad kaks poolt ja kaks wastu sõna saada, kas eelarwe arutamisele asuda, wõi seda komisjoni anda.

A. Jürman (põl.): Ma teen ettepaneku riigi eelarwe anda täiendatud rahasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks. Komisjoni täiendawad walimised järgmisel koosolekul ette wõtta.

K. Ast (sd.): Ma teen ettepaneku herra ministri ettekande järele läbirääkimisi awada. See on kõigil parlamentidel wiisiks ja ma ei saa aru, mis seda Eestis keelaks tegemast.

Juhataja **J. Kukk**: Sõna ettepanekute kohta ei soowita. Asun ettepanekute hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Jürmani ettepanek on saanud poolt 32 ja wastu 25 häält. Rkl. Ast'i ettepanek on saanud poolt 27 ja wastu 34 häält. Kodukorra järele on ettepanek, mis vähem hääli wastu saanud, wastu wõetud. Seega on rkl. Jürmani ettepanek wastu wõetud. (Hüüded kohalt: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada.

11. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja küsimus. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? (Koha pealt: Juhatuses hooleks!) Selle wastu ei räägita. Siis loen ma ettepaneku wastu wõetuks. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **Joh. Kukk**.

Sekretäär **A. Tupits**.